

ДРАГАЧЕВСКИ ШРУБАЧ

Број 27 • Цена 2 дин
Гуча, 23-25. август 1996.

ДОБРОДОШЛИЦА

СЈЕДИЊЕНИ СА ПРИРОДОМ

Гуча, у Србији. Последњи дани августа.

Одржава се чувени Драгачевски сабор трубача - такмичење у извођењу изворне народне музике на лименим инструментима. У варошици врви од народа. На сваком кораку шатре и трубачи, звани и незвани за ово такмичење. Иду тако трубачи Гучом, носе у рукама или свирају у трубе, теноре, баритоне, басове, бубњеве...

И, сви се врте по сокацима, око цркве, тамо где је народ, највише под шатром са ракијом, вином, купусом и печењем. Често и намерно свирају контра ритмове, не би ли један другог надјачали...

Овде су трубе са југа - Сурдулице, Грделице или са истока - Неготина, Зајечара, Књажевца... А они са запада, свирају своју тему: ливада, стадо, њиве и шљиве, блатњави или сунчани сеоски сокаци. Трубе им звуче некако сељачки, ливадски, чобански... Свирачи са југа свирају своје вруће ритмове, ређају се компликованије хармоније, тон им "мирише" на југ, на Оријент... Они са истока много се труде, јер дуго их нема међу најбољима... Умро је њихов учитељ Рака Костић, чувени трубач. Била је једна тишина у њиховим редовима. Али, осећа се Ракина труба... Много срца, влашке радости и бола...

Уз звуке труба са југа, запада и истока, чују се и разни дијалекти овога поднебља. Народни музичари, у телу су мало повијени, жустро кодају, носе своје особене капе на главама и обућу из свога краја. Овде их са симпатијама све називају бели и црни... Мисли се на музичко осећање народне музике њену поделу на "врћу и хладну свирку".

На бини Драгачевског сабора, у пољу, међу планинама и историјом народа, опкољени завичајном шумом, трубачи се ујединили са околином, потоцима, стадима, ливадама и народом. Пуцају прангије...

Уочи такмичења, трубачу који је кандидат за најбољег, његови чланови оркестра "читају лекцију":

Мајстор шрубе Рака Костић

траже од њега да буде најбољи или ће га напустити, растуриће се оркестар... Њему, добром трубачу, преосетљивом и често са мало среће у животу, стиже трема у походе и мало више ракије, драгачевске... Али трубач све издржава...

Овде, у Гучи, кружи прича о једном трубачу:

Отишао трубач код лекара, боли га срце.

- Остави трубу, пријателу - каже лекар.

- Не. Хоћу да живим са трубом. Боље је годину дана са трубом, него десет година без ње - рекао је лекару.

Овде у Гучи, у Србији, као и увек, желимо успех свим трубачима подједнако.

Жарко ПЕТРОВИЋ

Добро дошли у наше Драгачево!

ГЕНЕРАЛНИ СПОНЗОР

**ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ПТТ
САОБРАЋАЈА "СРБИЈА"**

ПРОГРАМ 36. ДРАГАЧЕВСКОГ САБОРА ТРУБАЧА

ПЕТАК, 23. август 1996. године

У 8 сати:

Отварање шатри са драгачевским специјалитетима и прве саборске здравнице

У 10 сати:

Отварање пројекте изложбе рукотворина Драгачевске задруге жена "Рајка Боројевић" из Доњег Дубица

У 12 сати:

Конференција за штампу

У 16 сати:

Отварање ликовних изложби:

- Музички инструментисти у наивној уметности Србије (Поставка Музичка наивно уметности из Јагодине)
- Милоша Лазића и Радосава Јовановића (Опаричка школа)
- Удружења самоуких сликара и вајара Драгачева
- Богосава Живковића и његових учесника
- Нике Стојића

У 18 сати:

Генерална проба завршне саборске приредбе "Са Овчара и Каблара"

У 19 сати:

Отварање изложбе "Јаворски рат 1876" (Поставка Народног музеја из Чачка)

У 19,30 сати:

Представљање књига и публикација које сведоче о Драгачеву и Сабору:

- Ника Стојић: "Драгачев"
- Јовинка М. Славковић: "Становништво Драгачева"
- Милош Росић: Хроника Ртњу
- Раденко Поповић: "Тирањски епиграфи"

У 20, 30 сати:

Откривање обележја мајсторима трубе

У 21 сати:

Отлапањају се победници са 35. Сабора трубача, добитници мајсторског писма и млади оркестри:

- Светозар Лазовић, прва труба стручног жирија
- Слободан Јанковић, први оркестар
- "Тимочани", најизворније музичарије "Миодраг Васиљевић" - "Од злата јабука"
- Видоје Филиповић, прва труба публике
- Изворне певачке и играчке групе:
- Меновита група из Лепча
- Браћа Рагко и Радина Теофиловић, из Чачка, певају изворне песме
- Песници са села
- Славо Николић
- Водитељи: Александра Лукић и Светислав Вуковић

Од 22 сати:

Велико саборско коло на платоу испред Дома културе

СУБОТА, 24. август 1996. године

У 7 сати:

Трубачка будилница, сурети и здравнице раносаборна 36. Сабора

У 11 сати:

Саборска момачка надметања: скок у даљ из места, бацање камена са рамена, рвање у кости, гађање "крз прстен" јабуке

У 12 сати:

Конференција за штампу

У 17 сати:

Велика саборска поворка

Учествују: трубачки оркестри који су на предтакмичењима у Сурдулици, из Златибору, у Грлану (Зажетар) и Доњем Дубицу стекли право учешћа на годишњем Сабору, културно-уметничка друштва и изворне певачке групе из земље и иностранства (Крф, Рума, Погача)

У 20 сати:

Слово о љубави и Србији" - у славу значајних датума и јубилеја у савесно-музичком програму учествују:

- драмски уметници
- трубачки оркестри добитници годишњих меморијалних награда на предтакмичењима ("Десимир Перинић", "Радован Бабић", "Бакрја Бакић" и "Рака Костић")
- музички оркестар филхармоније Крфа (Грчка)
- КУД "Бранко Радичевић" из Руме
- мушка певачка група из Погаче (Драгачево)
- Водитељи: Александра Лукић и Светислав Вуковић

Од 22 сати:

Велико саборско коло

НЕДЕЉА, 25. август 1996. године

У 7 сати:

Трубачка будилница и сурети старих и нових сабораша - раносаборна

Од 8 сати:

Избор најлепше женске и мушке народне пенье

У 10 сати:

Конференција за штампу

У 11 сати:

Велика - свечана саборска поворка учесника 36. Сабора трубача

Учествују:

- трубачки оркестри (такмичари и гости)
- изворне певачке и играчке групе, културно-уметничко друштво из Кучева и друга из земље и иностранства
- народни уметници

У 12 сати:

Импровизација старе драгачевске свадбе (изворна група "Владан Бабић" из Виће)

У 15 сати:

"СА ОВЧАРА И КАБЛАРА" - финално такмичење трубача За часне називе победника 36. Сабора боре се најбоља музичка оркестри и појединци са предтакмичења.

У паузи програма наступају гости из земље и иностранства

Од 20 сати:

Велико саборско коло на платоу испред Дома културе. Свирају учесници 36. Сабора трубача.

Од 21 сати:

Наставља саборског дружења и радовања. Саборски растани и договарања за нова виђења на 37. Драгачевском сабору трубача у Гучи.

УЧЕСНИЦИ 36. САБОРА ТРУБАЧА

Трубачки оркестри такмичари (20):

- Милана Младеновић, из Враћа
- Божидар Никוליћ, из Грделице
- Мекс Адиповића, из Сурдулице
- Аце Новковића, из Загужања
- Екрема Сајдића, из Врањске бање
- Јовице Ајдаревића, из Бујановца
- Бобана Марковића, из Владичиног Хана
- Стојана Крстића, из Пешнице
- Слободана Салијевића, из Прекодолца
- Велибора Станковића, из Загужања
- Светозара Лазовића, из Жељевце
- Видоја Филиповића, Милићевог Села
- Милована Бабића, из Крваца
- Бошка Остојића, из Злакуче
- Милована Петровића, из Дубоког
- Радкоја Витезовића, из Тубића
- Божидара Луковића, из Котраже
- Јовице Павловића, из Гуче
- "Тимочани", из Књажевица
- "Весели Морави", из Параћина

Трубачки оркестри на саборским приредбама (8):

- Филхармонија са Крфа (Грчка)
- "Малешевски мелос" из Берово (Македонија)
- Негована Емпиновића, из Прекодолца
- Бранка Остојића, из Карана
- Радича Славковића, из Ртњу
- Јовице Авићковића, из Пешнице
- Миладина Јовановића, из Сирогојна
- Милоша Јеринића, из Горачића

"Тимочани": Меморијална награда "Проф. М. Васиљевић" за најизворније музичарије - "Од злата јабука"

ТРИДЕСЕТПЕТИ САБОР

ЗА СВАЧИЈУ ДУШУ

Најбољи: Оркестри Слободана Салијевића и "Тимочани", Прва труба Светозару Лазовићу,
Труба публике Видоја Филиповићу

Грунуло је 35 прангија, из 200 лимених инструмената заорила се мелодија песме "Са Овчара и Каблара", а затим су препуно сабориште поздравили Адам Тадић, председник Скупштине општине Лучани, и Ника Никола Стојић, културни посленик, домаћин 35. Драгачевског сабора. Преко 30.000 поклоника трубе је тог недељног поподнева, 27. августа 1995. године, са узбуђењем очекивало племенито надметање 20 оркестара са југа, истока и запада Србије.

И почело је. Такмичаре су, као и обично, пратила два жирија, стручни и жири публике. У стручном жирију су били: Жарко Петровић, композитор, председник, Нада Петковић, музички уредник Радио Новог Сада, Нада Замфировић, музички уредник Другог програма Радио Београда, др Драгослав Девић, етномузиколог, Владимир Муштајбашић, диригент, а у жирију публике: Бора Комад, уредник "Вечерњих новости", Соња Јауковић, драмски уметник, и Радован М.Маринковић, новинар "Чачанског гласа". Програм су водили Александра Лукић и Света Вуковић.

Извођењем по једне мелодије народне песме и кола, оркестри су наступили по следећем редоследу: Милована Петровића из Дубоког, Стојана Кретића из Лепенице, Видоја Филиповића из Милићевог Села, Аце Новковића из Загужана, Мирољуба Кремића из Гостинице, Бобана Марковића из Владичиног Хана, Далибора Лукића из Грлана, Гвоздена Росића из Ртију, Срђана Спасића из Лепенице, Миодрага Зрњевића из Прилиња, Божидара Николића из Грделице, Милована Бабића из Крваваца, Екрема Салјића из Вранске Бање, Радојице Ангића ("Тимочани") из Књажевца, Слободана Салијевића из Прекодолца, Мекс Ајдиновића из Сурдулице, Божидара Луковића из

Прва труба Светозар Лазовић из Језевце

Котраже, Ненада Мамутовића из Врња, Јовице Ајдаревића из Павловца и Светозара Лазовића из Језевце (пожешке).

У паузама наступили су чланови КУД "Абрашевић из Чачка и Руског козачког трубачког оркестра из Ростова на Дону (извели су руске и српске мелодије), чији диригент Владимир Једжик непрекидно истиче да је походио свет, али да је Гуча - нешто изузетно, јединствено.

У смирај дана, проглашени су победници, а затим се из две стотине лимених инструмената разлегао "Марш на Дрину". Најуспешнији су засвирали "за душу" сабораша, на позорници су спуштене саборске заставе, из срца се чуло: "Довиђења до идущега сабора!"

Пре ове, завршне приредбе 35. Сабора, кроз сунчани недељни дан кретала се шаренј саборска поворка коју су сачињавали сви учесници у програму. Пратила је посебна поворка - улицама Гуче и на позорници испред Дома културе Изворна група "Владан Бабић" из Виче приказала је део свадбарских обичаја у Драгачеву с краја прошлог века. Под шатрама, током сва три саборска дана, али и ноћ пре и ноћ после, орило се од песме, вило се коло...

Иначе, првог дана, у петак 25. августа отворене су изложбе: рукорада чланица Драгачевске зајруге жена "Рајка Боројевић" из Доњег Дубца, вајарских дела Богосава Живковића и слика његовог ученика Славише Живковића из Аранђеловца, остварења чланова Удружења самоуких сликара и вајара Драгачева, резбарија Нике Николе Стојића из Гуче и слика из колоније "Каленић 95", "Молитва у гори - цркве брвнаре у Србији", назив је изложбе Републичког завода за заштиту споменика културе (припремили:

Најбољи оркестар Слободана Салијевића из Прекодолца

Радмила Павићевић-Поповић, Добросав Ст. Павловић и Радомир Станић, а организатори Народни музеј из Чачка и Завод за заштиту споменика културе из Краљева), која је изазвала посебну пажњу сабораша. Као, уосталом, и она, фотографија, "35 година Сабора трубача" "Илустроване Политике", која је наградила најбољег трубача и најуспешнији оркестар.

Уследило је приказивање више књига - монографије "Сабори трубача", "Павловић из Каоне" Драгољуба М. Павловића, "Камена хроника Дучаловића" Драгомира Пантелића, "Камени летопис Ргара" Радисава Недовића, "Бог и сотона у Вучковици" др Бошка Јовичића и "170 дана на Сремском фронту" Јована Радовановића.

Другог дана пре подне одржана су саборска момачка надметања. Најбољи у скоку у даљ из места био је Драган Миливојевић из Гуче, у бацању камена с рамена Милијан Грбић из Кошерића, у рвању у кости Иван Ташковић из Јагодине, док је победник гађања "кроз прстен јабуке" био Првослав Гавриловић из Гуче.

У великој саборској поворци учествовали су: трубачки оркестри, културно-уметничка друштва и изворне певачке групе из земље и иностранства.

Увече, на платоу испред Дома културе, одржана је традиционална приредба "Слово о љубави и Србији" посвећена 180. годишњици од Другог српског устанка и 50. годишњици од победе над фашизмом. У програму су учествовали и драмски уметници Соња Јауковић, Љиљана Благојевић и Богдан Михајловић, као и песник Михајло Ђуповић. Том приликом публици су се представили и трубачки оркестри - добитници меморијалних награда на предтакмичењима за 1995. годину: Слободан Салијевић ("Бакија Бакић"), Гвозден Росић ("Десимир Перишић"), Милован Петровић ("Радован Бабић") и "Тимочани" из Књажевца ("Рака Костић"). Све присутне обрадовао је наступ Руског козачког дувачког оркестра из Ростова на Дону

Прва труба љубике Видоје Филиповић из Милићевог Села (са оркестром)

(диригент професор Владимир Жеждик, као и културно-уметничких друштава "Битољ" из Битоља и "Гоша" из Смедеревске Паланке. Аутори програма били су Милован Витезовић, књижевник и Живорад Ајдачић, редитељ...

И тако, би сабор, 35. јубиларни, за душу, за срце, за памћење...

Приредио: Предраг РАОВИЋ

СВЕ НАГРАДЕ

Стручни жири је **најбољим оркестром** 35. Сабора прогласио састав Слободана Салијевића из Прекодолца.

Прву трубу је доделио Светозару Лазовићу из Жежевице.

Други оркестар је Ненада Мамутовића из Врања, трећи Јовице Ајдаревића из Павловца.

За **најизворније музицирање** награда "Од злата јабука" Другог програма Радио Београда припала је оркестру "Тимочани" из Књажевца.

Друга труба припала је Екрему Сајдићу из Врањске Бане, а **трећа** Аци Новковићу из Загужана.

Коло је најбоље одсвирао оркестар Милована Бабића из Крваваца, а **мелодију песме** састав Рада Јовановића из Горобиља.

Најбољи бубњар био је Нефаил Исмаиловић из Лепенице, **басиста** - Божидар Луковић из Котраже, а **тепориста** Горан Максумовић из Павловца.

Награђен је и **најмлађи трубач** - Милан Николић из Грделице.

"**Златну трубу**" публике, дар "Вечерњих новости", освојио је Видоје Филиповић из Милићевог Села.

Ликовни прилози: радови чланова Удружења самоуких сликара и вајара Драгачева

СВЕДОЧЕЊА

“ПОНОСАН САМ ...”

- *каже Властимир - Лале Вујовић, председник Саборског одбора у првој деценији наше манифестације*

Властимир Вујовић-Лале од првог Сабора трубача (1960/61) па све до једанаестог (1971) био је председник Саборског одбора и као најауθενичнији познавалац написао пири осврт на протеклих 35 манифестација, а посебно од прве до једанаесте, који ће, свакако, изворно документовати историјат Сабора трубача. Овом приликом објављујемо закључни део његовог осврта и уједно му се захваљујемо.

... Поносан Сам на то да сам, у својству председника Одбора за организацију Сабора, водио Сабор у времену од његовог настанка и зачетка 1960. и 1961. године до закључно са Сабором 1971. године. То је време у коме се Сабор зачео, родио, почињао да хода, а затим, као што се види, сасвим добро процео. То је време у коме је, лако са првим трагањима и лутањима, Сабор добио и своју физиономију, своје форме, садржајне облике, своју организацију. То је време развоја Сабора без иоле сигурних финансијских средстава, време његовог развоја у коме су се заједно са њим

Властимир Вујовић ошћара Први сабор љубача (1961)

развијали и они који су га и организовали. Радује ме да данас може да се констатује, да је од Сабора, првобитно zamiшљеног и димензиованог као наша локална манифестација, само као део “Растевог Драгачева”, данас постао општепозната манифестација трубаштва и народног стваралаштва и ван граница наше земље. Све у свему, мислим да су то биле године од којих је зависео даљи развој Сабора, па и његов останак. Биле су то године чије смо пререксе, као Одбор за организацију Сабора успешно савладали, чиме смо омогућили стални раст Сабора и по броју учесника, и по броју посетилаца.

У чему је објашњење те чињенице?

Да ли смем да констатујем да такав развој Сабора показује да смо избором садржаја и начином организације, а посебно организовањем пријатељског наметаша сеоских аматера у музичарању трубом, да смо свим тим и другим елементима успоставили ону најтананију везу између Сабора и посетилаца, не само Драгачеваца, већ посетилаца из целе земље па и света. То више није такмичење трубача и Сабор са четири оркестра, већ Сабор са преко стотину оркестра, то више није Сабор за кога је довољна мала порто, он данас тражи простор целе Гуче, па му је и она претесна...

Сигуран сам да ће млада генерација која води Сабор, знати и мћи да нађе решења одређених слабости и отклони све оно што развоју Сабора смета. Додуше, то ће мћи само под условом ако буду вођени жељом да својим радом посетитичу стално кретање напред и ове средине и друштва у целини...

Добио сам низ признања за активности и око Сабора и око акција на уређењу Гуче, али највеће признање је и мени и друговима који су са мном радили, чиница да смо и ми расли са нашим ентузијазмом, а да је заједно са нама и ми са њим растао и Драгачевски сабор трубача и нарастао у највећи Сабор на свету...

... Написао сам ово за оне који се у будућности буду интересовали за Сабор, за његов настанак и развој, а посебно зато што знам да ће се, како који дан пролази, јављати све више оних који ће тврдити да су они иницијали и покренули - основали Сабор. Такође сам жељео да после мене остане, макар и овако мали траг истине о Сабору и његовом историјату...

Властимир-Лале
ВУЈОВИЋ

ПРОЛЕЂЕ НАШЕ
ЉУБАВИ

*Срећношћу, на свакој љубави,
а однекуд и швом,
у пролеђе када се све
будило,
шума одлишала,
љубичице љубећале,
већар љубави,
љубичице љубећале,
река жуборила,
јасмин швајао,
у нама се љубови
нешито најлепше,
пролеђе,
пролеђе наше љубави.*

*Она се ујаси у јесен
швако се наши љубећиви
развијемо заувек.*

Миша ЈОРДОВИЋ

СЛАВЉЕНИЦИ

МАЈСТОРИ ТРУБАЧИ

Радоко Вигезовић из Тубина ове године слави три деценије музичарања. Почео је у оркестру Ралована Бабића из Миланског Села, а потом основао свој. Освојио је на Драгачевском сабору више награда. Најрецијне су: труба публике 1976. и 1992. и прва труба 1978. године. Његов оркестар проглашен је најбољим 1991. године.

Оркестар Радојка Вигезовића

Милован Бабић из Криваца свирао је код капелника Митра Лазовића и Милвоја Станимирковића. Управно обележана 25-годишњицу музичарања. Победнику прву трубу Драгачевског сабора освојио је 1972. и 1980. а трубу публике 1974. Његов оркестар добио је меморијалну награду “Професор Милорад Васиљевић” 1980. а проглашен је за најбоља 1982.

Оркестар Милована Бабића

Честитамо јубилеје мајсторима!

У ДОЊЕМ ДУБЦУ ОДРЖАН 12. САБОР ТКАЉА

ДОПРИНОС КУЛТУРНОЈ ТРАДИЦИЈИ

Највреднија ткаља Живадинка Марковић.

За Сабор у Гучи иласирали се оркестри Божидара Луковића и Јовице Павловића

У Доњем Дубцу, у просторима и око Дома Драгачевске задруге жена "Рајка Боројевић", 27. јула, одржан је 12. по реду, Сабор ткаља, културно-забавна и привредно-туристичка манифестација на којој се окупљају ткаље али и чувари изворног народног блага и трубачи са подручја Моравичког округа.

У просторима Дома била је приређена изложба најновијих рукотворина ткаља и производа Приватног предузећа "Златно руно" из Гуче и одржано је и такмичење ткаља у брзини ткања.

У смирају дана, мелодијом песме "Драгачево ружом ограђено" коју је извело свих седам трубачких оркестара, почела је ревија трубача и изворних група (програм је водила Александра Лукић).

Са иредиа такмичења у Доњем Дубцу

САБОРСКА ПОЗИВНИЦА

Трубе трубе, а добоши тучу.
Они зову на сабор у Гучу.
Засвирају за старо и младо,
Драгачево сваког прима рао.

Вакав сабор нико вид о није,
зато дође те сви из Југославије
да чујете најбоље трубаце,
стару свадбу, песму и певаче.

Камен међу најбољи бапачи,
такмиче се стрелици и рвачи
и говоре песници сељаци.

Изложбе су сликара и вајара
и са њима драгачевских ткаља.
У музеју ратних крајнуташа
огледа се историја наша.

Зато дође те са свих страна људи
Драгачево гостопримство нуди.
Три се дана весели и пева
све уз звуке труба Драгачеа.

Целу Гучу наткрилише шатре
и земљани лонци око ватре.
Ту се једе, ту се пије,
сви весели, нико тужан није.

О народе, дођи нам што прије.

Славо М. НИКОЉИЋ

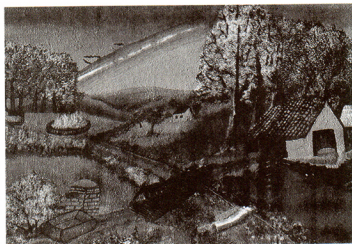
Својом песмом огласиле су се и ткаље. Предводила их је Дула Велисављевић, једна од првих ткаља која је, пре више од четири деценије, са Рајком Боројевић кренула у промену живота у горњодрагачевским селима.

Нису изостале ни награде.

Највреднијом од стотинак ткаља колико Задруга окупља, за 1995. годину проглашена је Живадинка Марковић из Ковача (Краљево), а за њом Славица Чеперковић (Жича) и Југославка Радојковић (Рашка). Најбржа на такмичењу четири ткаље била је Грозда Тадић из Доњег Дубца. За припремање старих, народних јела наших бака и прабака награђене су Вера Дмитровић из Ђераћа, Станица Тадић и Милева Дмитровић из Доњег Дубца. У програму је учествовала и Мушка група певач из Котраже, млади играчи из Јарчујка код Краљево и из Гуче, а стручни жири на челу са композитором Жарком

Петровићем је имао задатак да за предстојећи Сабор у Гучи између седам оркестара изабере два. То су: оркестар Божидара Луковића из Котраже, коме је припала и Меморијална награда "Десимир Перишић", и Јовице Павловића из Гуче, а право наступа на ревијалном програму Сабора добио је и млади оркестар Радича Славковића из Ртију. Наступили су и састави: Гвоздена Росића из Ртију, Милоша Перишића из Горачића, Мила Станића из Чачка и Данила Обрадовића из Ртију.

Све у свему 12. по реду Сабор ткаља у Доњем Дубцу у организацији Дома културе и под покровитељством Скупштине општине Лучани, уз помоћ дародаваца, још једном је показао све вредности изворног народног стваралаштва које треба неговати и чувати од заборавља.

ПОЗНАНСТВА

Г Р Љ А Н, СЕЛО НА ТИМОКУ!

Када путник пође од Ниша на север према Дунаву, као зид стаје пред њим Сврљичке планине, голе, пуне, камените. Четрдесет тунела и десетину мостова пренеће путника кроз срце планине и он ће се одједном наћи у зеленој долини Тимочке крајине, према којој природа никад није била шкрта.

Лево од ове равнице уздижу се планине Тулижница, Ртањ, Хомоље, а десно је Стара планина и Бугарска граница.

У средини Тимочке крајине, пет километара јужно од ушћа Црне реке у Белу Тимок, лежи насеље Грљан. Његове куће умивају своја лица у водама златоносног Тимока.

Насеље броји 1.020 домаћинства и око 5.000 становника, организатор је једне дивне манифестације - Сабора фрдулаша и трубача.

Све је почело 1978. године, када је група ентузијаста чланова КУД "Сања Грос" и Месне заједнице Грљан, у сарадњи са професором Драгославом Девићем, основала Сабор фрдулаша. Циљ је био: сачувати и развити од заборава неспоредиво богатство изворног стваралаштва Тимочке крајине.

Први Сабор одржан је 21. септембра 1978. године и окупио је аматере зајечарске, борске, неготињске општине.

На Другом сабору учествују и аматери Ниша, Светозарева, Лесковца, Понишања, Поморавља...

Из године у годину број аматера се стално повећавао и обогатило пратећим манифестацијама. Тако да на Петом сабору учествују и млади аматери заљубљеници изворних инструмената од седме до 15. године.

Уливање љубави према народним изворним инструментима настављено је од Сабора до Сабора.

Сабор је 1993. године проширен са предтакмичењем дувачких лимених оркестара. Ово такмичење се организује у договору са Сабором у Гучи.

Сабору у Грљану шаље своја два првопласирана оркестра.

Оркестри који одлазе у Гучу са великим успехом и задовољством бране резултате који је некада постигао мајстор трубе Рака Костић из нашег краја. Од 1995. године најбољем дувачком народном оркестру додељује се меморијална награда "Рака Костић".

Сваке године прве недеље августа, аматери на изворним и дувачким лименим инструментима, исказују своје умеће, које је срдачно пропраћено великим бројем посетилаца.

Љилана ЉУБИСАВЉЕВИЋ

ЗАНИМЉИВОСТИ ИЗ ПРОШЛОСТИ ДРАГАЧЕВА

МИЛОШ "ЗАПРЈИО" ЈЕКУ У XIX ВЕКУ

У Клисурџи, засеку Ргара, била је позната задруга Товиловића, најачка у имовном стању коцем прошлог века. Била је то многобројна породица, са доста деце. Народ каже: "Где је тор - ту и мор". Деца нису имала повољне, здравствене ни хигијенске услове, па су и умирања међу њима била честа. У непосредном суседству ове фамилије живели су брачни пар бесте деце Љитар и Јека Загоричи. Они нису имали код своје куће неких обавеза, а били су познати као алкохолчари и нерадни људи. Време су проводили код Товиловића раткајући понешто за парче хлеба и коју чашцу ракије. Јека је помагала и око деце - да их придржи, забави...

Мајке из куће Товиловића, када би изгубиле дете, тражиле су одговор и сажаљење код својих сусетки и рођака и узроке ове њихове трагедије. Нека од њихових рођака, која је познавала ситуацију у тој кући, као и Јеку бекрију, рече да је узрок умирања нејаке деце баш - Јека! Треба Јеку код казана добро напшти и замолити некога одважнијег мушкарца да јој са услијаше кучаке направити крст на челу и урокљивост ће јој бити олудата!

Бојовићи и Товиловићи су били блиске компаније и увек су у свему сарађивали и испомагали се. Једна од мајки којој су деца често умирала, обрати се у поверењу, Милошу Бојовићу и исприча му шта јој је њена рођака испричала о урокљивој Јеки и како да јој се та моћ одузме. Милош као да једва дочека да томе злу стапу на пут и прихвати да чин запрјања Јеке он лично изведе.

Речено - учињено. Домаме Јеку код казана, па јој са свих страна почну надрвљати и служити јој ракију, чашу за чашом, па се она добро напије. Милош у међувремену стави кучак под казан (јер се то код казана одиграло) и када се кучак угрнја, заврну шпљу Јеки и направити крст на челу. Врису Јека и побеже кући.

Ни Јека није била баш мутава, па тужи Милоша Бојовића суду.

Влајко Товиловић је био, не само старешина породичне задруге, него и председник општине дучаловачке и веома виђена и цењена личност у друштву, а сви Товиловићи су припадали Радикалној странци Србије. Он је бранио Милоша Бојовића, а и једна снаха је позвана као сведок. То је била Јеленка, супруга Василија Товиловића, Влајковог брата од стрица. Позвана је и једна жена из комшилукa, која се задесила код казана приликом поменутог случаја. Сви су бранили Милоша, а поменута комшиница била је потпасала цак на стомак и на суду изјавила: "Тако ми овог бремена (показа руком на стомак), не растала се са њим, Милош је тога дана био на вапшару у Арилу!" Јеленка, пак, изјави да је била у послу у кући и око деце, па да од тога ништа није видела.

Но, она је, уствари, била у "благословеном стању", па је код порођаја била психички интегритетна и имала је потешкоћа. Неко ју је саветовао да тражи опронтај од Јеке и она то учини. Јека јој стави обе своје руке на стомак и изговори: "Нека ти је богом просто, Јеленка". И, Јеленка се срећно породи.

Јездимир БОЈОВИЋ

ДОГОДИЛО СЕ ПРЕ 190 ГОДИНА

БОЈ НА ЛОПАШУ

Буна на дахије из 1804. у другој години устанка претворила се у сукоб са Турском Царевином. Ратне операције су прешле границе Београдског пашалука, прошириле се према Дрини, у Херцеговину и преко Старог Влаха према Новом Пазару и Црној Гори, чиме је Босна била одсечена од осталог дела Царевине. У борбама су учествовали и Драгачевци, мада на подручју Драгачева није било озбиљнијих окршаја.

Почетком 1806. устаничка офанзива у Старом Влаку, према Вишеграду и Новом Пазару је заустављена. Сломљени су и покушаји буна у Херцеговини и Дробњацима и надмоћне турске снаге, из праваца Новог Пазара и Вишеграда, кренуле су у противофанзиву према Ужичу и даље у Шумадију. Војвода Милан Обреновић био је принуђен да, уз жестоке борбе, напусти шанчеве у Деретину и на Катинима и да се припреми за даљу одбрану. Тако је у марту 1806. дошло до борбе у Радаљеви са колоном војске Сулејман-паше Скопљака, у којој су устаници, после жестоког отпора, доживели пораз. О учешћу у том боју казују надробници, као онај кнезу Растивоју из Миросалца, који је „...погињу на Радаљевој борећи се са Скопљак пашом Карађорђевог рата 1806 г...“.

Стигавши затим у Ариље, Турцима је био отворен даље пут низ Моравицу.

Са друге стране, око 5. априла, Турци су поново освојили Ужиче. Половином маја, из Сарајева је у Ужиче стигао Ордага са око 1.000 војника. После пар дана, ојачан са ужичким Турцима, кренуо је у плачку низ Бетину. Преоћили су у Милашеву Селу и прешли Моравицу, остављајући за собом пустош. Ту је, у Лопашу, вођена дводневна битка 21. и 22. маја (1. и 2. јуна).

Кренувши у овај поход, Турци вероватно нису рачунали да ће наићи на неки озбиљнији отпор. Уз пут су се сукобљавали са мањим устаничким стражама, али оне нису успевале да их зауставе. Међутим, јачи одреди, под командом протје Милутина Илића Гучанина, Новака Бошковића-Петковића из Горачића, Милића Радовића из Каопа и Максима Јанковића из Зеока су заметнули бој. Поред Драгачеваца, у боју на Лопашу су, под командом свог бимбабе Вучића Пиперина, учествовали и Ариљци. По неким подацима и кнез Максим Рашковић је у боју предводио своје устанике из Старог Влаха, који су се били повукли у ужички крај.

Битка је трајала два дана. По предању, нарочито се пестакао кнез Максим из Зеока. Турци су претрпели велике губитке. На попрштну боја у Лопашу, али и у Прилици, остало је 200 до 300 Турака. Уз Сарајлије, страдало је и доста Ужичана, али и њихов заповедник. После смрти Ордаге, преостале турске снаге су се, у нареду, повукле остављајући за собом доста богат плен устаницима.

Народни певач, у песми „Бој на Лопашу“, уз гусле, вели:

„...Одатле их Срби окупише.
Ту погубе много Сарајлија
и са њима четрест Ужичана.
Још сувше доста рањеника;
А од Срба нешто изгинуло
И запало јуначкијех рана...“

Устаници су наставили гоњење разбјених турских јединица. После ове борбе, под командом Протје Гучанина и Лазара Мутана, устаничке јединице блокирале су ужичку тврђаву онемогућавајући Турцима излазак. Тако је, после боја на Лопашу, спречен продор Турака у долину Мораве и олакшане су операције устаника на другим правцима.

Иако невелика по ангажованим снагама, ова битка је имала, несумњиво, велики значај за подизање морала устаницима после неуспеха у Старом Влаку.

Ваља и ово знати: из Лопаша је, на челу својих храбрих ратника у Косовски бој 1389. године кренуо, по предању, знаменити војвода кнеза Лазара, Дијете Лауш.

Пре 190 година, у Лопашу потомци Бетета Лауша су устаници Карађорђеви, међу којима је највише било Драгачеваца. Водили су и добили, невелики бој, али у предломиш тренуцима Првог српског устанка, веома значајно за његов даљи ток. Уједно, светили су Косово.

Зоран МАРИНКОВИЋ

ЛЕГЕНДЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА

ПОПОВ ЛУТ

Био у Каони неки још, удовица, који је своје рубље лужио (пиро) у мочилу на раскрсници њивеа Каона-Горњи Дубац-Доњи Дубац. Опране кошуле сушио је на обложњем брестуљуку.

Поја више нема. Ни мочила. Остја само прича. Али, брестуљку на коме је још сушио рубље прозвалие ПОПОВ ЛУТ.

КАОНА

У једном селу у Драгачеву живеле су ћири једноликке девојке, ћири лејошине: високе и у јасу шанке. Моши су их рано зайазали, али су их ћиришко разликовали. О саборима су међу собом доворили: "Вици - ова као и она!". "А ова - ка' она!". Гледали су шћрећу: "И ова - ка' она?!". Када су пролазиле селом, народ их је са дивљењем љедао и шајушио: "Ова - ка' она.". "Ова - ка' она!".

Угаци се девојке у различитија села. О њима се и данас прича. О њиховој великој сличности. Од оноја: ова - КА' ОНА, село доби назив: КАОПА. Тако се и данас зове.

Казивала:
Љубина МАРИНКОВИЋ (1963) Д.Дубац
Забележио:
Никола Никола Столић

ОТКРИЋА

СОВЈЕТНИК ПЕТАР КНЕЖЕВИЋ

Не помињу га ни потомци, ни хроничари, а био је знаменита личност у Карађорђевој слободној Србији - чак члан Правитељствујућег совјета, који, како каже историчар Драгослав Јанковић, није био "искључиво ни законодавно тело, ни влада, ни суд", али је вршио одређене функције "све (те) три власти". Нема му ни споменика, бар породичног, у сеоском гробљу. Не помиње се ни када је рођен, ни како му се живот угасио. Зна се, само, да није пописиван после Другог српског устанка и да његови потомци нису добили Таковски крст као споменицу за његово учешће у Другом српском устанку.

Заслуга је др Животе Марковића, историчара из Ужица, који је, у најновијој свесци Зборника радова Народног музеја у Чачку, указао на ову знамениту личност нашег краја. Реч је о Петру Кнежевићу из драгачевског села Горачића, који је од јуна 1808. до почетка 1810. године био, као представник Пожешке нахије, члан Правитељствујућег совјета, у коме је заменио много познатије Аврама Лукића из Рајца. Марковић пише: "Вожд (Карађорђе) је, наиме, тражио од прете Милутина Илића Гучанића (нахијског кнеза, иначе) да изабру једног члана Правитељствујућег совјета... Кад је скупила нахијска војска у логор, тада је он постао совјетник за пожешку нахију... Зна се да је био кнез, па је вероватно као већ позната личност и цивилни старешина изабран у Совјет".

Др Марковић наглашава да се Кнежевић као совјетник помиње, изричито, у два документа. Он је, наиме, у јулу 1808. "купио једну кућу (ковак) у Београду за ту нахију, за 2.600 гроша. Куповање нахијске куће било је везано, нарочито првих година устанка, за начин рада Совјета. О томе пошешто сазнајемо од Вука Караџића: "Кућа у којој је совјетник сједио била је као нахијска кућа, отворена сваком човјеку из његове нахије", каже Вук. Ко је имао посла код Совјета, најпре се обраћао совјетнику из своје нахије. Он је, наиме, био дужан да се "његов посао" што пре и што боље обави. У случају да се неко из нахије код Совјета затворио, најпре би питали совјетника из те нахије "ко је и какав" је такав човек, а он је био дужан да се стара, колико је било могуће, "да га оправда и пусти из затвора". Ако је у некој нахији требало шта испитати или уредити, међу послатим је био члан Совјета из оне нахије, јер се рачунало да он боље познаје тај крај и људе".

Године 1809. уочава се потпис совјетника Петра Кнежевића на талији коју је Правитељствујући совјет изабрао Младену Миловановићу на Аду Циганију, коју је овај, као председник тог органа устаничке Србије, добио за његове "превелике заслуге отечеству". Међутим, почетком 1810. године, када је Миловановића на дужности председника заменио Јакон Ненадовић, неки совјетници су "отпуштени". Можда и сам Петар Кнежевић; уосталом његово име се више и не налази у документима Правитељствујућег совјета. (Или је, ко зна, преминуо?).

Данашњи Кнежевићи у Горачићима не заборављају да су "њихови стари" кнезовали; отуда им, уосталом, и овакво презиме. Али, не помињу Петра совјетника. О њему нису оставили записе ни потомци, свенстеници, који су једно време имали презиме Поповић. Истина, Петар Поповић је пописан 1822. године као власник ситне сточе, али садашњи Поповићи, који нису Кнежевићи, не знају да је он био - кнез. Драгољуб М. Павловић, истраживач из Чачка, који је сачинио до сада најкомплетнији списак учесника у Првом и Другом српском устанку из нашег краја, не помиње Петра Кнежевића, који је, по његовој оцени, имао готово веће знање него доста бројне војводе Пожешке нахије у Карађорђевој крајини. Да ли је, шта се Павловић, Петар Кнежевић убијен 1814. године када су Турци, заједно са Милошем Обреновићем, гушили Хаџи-Проданову буњу и уморили 70 људи у Горачићима? Најстарији паменици, истина, не заборављају у овом селу, другог кнеза из тог времена - Богћа, који је, под мукама, открио где се, у Горачићима, скрива игуман Пајсије Ристовић, један од

котовања Хаџи-Проданове буне. Овог Богћа је убио Арсеније Лома, који је тада био са Турцима, али се од њих искрао и - ушито што је ушито. Уосталом, и данас се на планини Јелици уочава Богћев или Кнежев гроб.

У сваком случају, Петар Кнежевић је знаменита личност. Јер, бити совјетник изузетно је признање. Уосталом, како пише др Живота Марковић, "као орган централне власти Совјет је обједињавао напоре устаничке Србије и стварао

КАМЕНА СВЕДОЧАНСТВА

Нема, у Горачићима, сјоменика совјетнику Пејтуру. Ни многим другим који су се борили под Карађорђевог заштитом.

Ипак, понегде, олауцима невремена одолевају у камени уписани подаци о њиховим саборцима.

Губерени: "Овак знак показује краброџ виника **БОРБА ПЛАЗИНИ** ...који је за владе Карађорђеве 12 год(ина) воевао и бранећи Славу и Слободу Србску седам Турака пођинуо... Умре 1839..."

Риш: "Овде је укопано тело раба божиег **СРЕТЕНА РАДОВАНОВИЋА** иначе **ЧИКИРИЗА** из Ришију бившег војника иђроџ у оно време Кара Ђорђева..."

Вича: 1838. **ПЕТАР ЈАЋИМОВИЋ** булукбаша био за Карађорба 12 год(ина)..."

Пуш Гуча-Бекчић: "Калеџан Милоџан Неделковић билеџ овак удару ошшу своим **ДИМИТРУ** булук баша из села Вирова коие за веру и оићестиво од Скокдлака Седманџиине воиске на бишки радаљевоџ јуначки борећи се пођинуо 1806 м(а)р(та) 27..."

Гуча, 1861. година: "Овде је укопано тело **СТАНИМИРА БУГАРИНА** који је био храбр(ар) воиник у врем(е) Карађорбе(е) бишке..."

услове за њен свеукупни развитак. У његовим рукама је била организација централне управе. Давао је прописе о оснивању и организацији судова и доносио наредбе и уредбе у области администрације, одржавања реда и мира, финансија, трговине, снабдевања војске. Руковао је продајом турских имања, регулисао положај прквених имања и плаћање свенстеника, стварао се о унапређењу школства..." Дакле, једна врста - владе!

ИЗ ПРОШЛОСТИ ДРАГАЧЕВА

ХАЈДУЧИЈА СРЕДИНОМ XIX ВЕКА

Доласком на власт кнеза Александра Карађорђевића започела је изградња правог система у Србији. Смањење телесног кажњавања и стварање полицијског и судског система поздрављено је у околним земљама. Са друге стране, у народу се јавило олакшање и схватање да држава није више тако јака као што је била у време Обреновића. Новостворена државна бирократија није водила рачуна о становништву. Државне потребе су расле, а развоја привреде и занатства готово да није ни било. Уз то, борбе присталица Обреновића и Карађорђевића биле су непрекидне.

Широм Србије се јављала хајдучија, у многоме условљена и народним и гладним годинама. У Драгачеву, она је добијала привук заминама, слично као у Херцеговини и Црној Гори, одакле, уосталом, потиче добар део становништва.

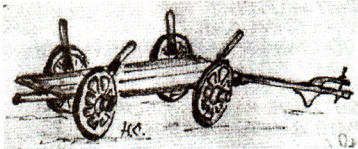
Хајдучи су се у Драгачеву јавили одмах после ослобођења од Турака. Још 1819. кнез Васо Поповић јављао је о појави хајдука, од којих су неки Павле и Милован из Миросавца побегли и "бивали и са Дробњацима". Међутим, средином XIX века хајдучија постаје масовна, па је начелник округа чачанског био принуђен да се за помоћ обрати Попечителству унутрешних дела, тражећи, уз већа овлашћења, и наоружано људство.

Наиме, извештавајући окружног, срески начелник Милован Недељковић, 2. јуна 1850. јавља о појави хајдука у Доњем Дубцу. Именовани су: Ранко Караца, Миленко Караца и Милован Велисављевић из Дубца, Милутин Радовић из Виче и Јеремија Зечевић из Иванчице. Као подстрекач је поменуто Вељко Караца, који је позивао народ на отпор према властима тумачећи неки вичити календар. У извештају су и имена похашених јатака: Миленко Миловић, Аксентије Котуровић, Марко Караца, Јован Караца, Илија Велисављевић, Јован Николић, Видосав Живковић, Грујица Велисављевић, Ружица, кћи Котуровића, Анђелија, кћи Живковића, Станија, кћи Котуровића, Станојка, кћи Велисављевића, Стана, жена Вучетина, и Јела, кћи Караце, из Доњег Дубца и Милан Радовић из Виче. Међу јатацима је и Василије Поповић, свештеник из Виче, који није ухапшен пошто се налазио у Чачку.

Хајдучи су били на Чемерну и повремено су силазили у села. У потеру за њима рањен је Вукман Рудинац и умро после два дана. Хајдучи су претукли неке сељаке из Дубца, а Милосава Куртовића из Ласца "оглобили" са 400 гроша.

По добијању оваквог извештаја, министар унутрашњих дела Илија Гарашанин тражио је од Државног савета одобрење за увођење ванредних мера. После свега, 13. јуна, кнез Александар проширује подручје важења "Правила о ватању и терању ајдука" донетих 13. априла те године за ужички и пожаревачки и на чачански округ. У објашњењу за примену "Правила", позитивних као "ужички закон", предвиђено је постављање "30 четника са платом", којима је придодат по један граничар са караула.

За ухавањене хајдуке предвиђена је смртна казна, а за јатаке 25-30 штапова. Суђења би се вршила одмах, као и извршења казни. Имовина хајдука и јатака би, после пописивања, јавно продавана, а од тога новца би се надокнађивале штете и трошкови потера. Породице осуђених и осумњачених би се расељавале даље од границе, у округе: крагујевачки, београдски, ћупријски, смедеревски, пожаревачки или крајишки. Такође, наложено је тајно праћење осумњачених и истрага куда и уз чију помоћ хајдучи прелазе у Турску.

Полицијским властима дата су велика овлашћења, али је забрањено да морају поступати само по закону. Одређено је да се "Правила" обнародују у свим па и најабитијим местима и хајдучи позову на предају у року од 15 дана, уз обешање живота и блажих казни. По истеку тог рока, забрањено је ригорозним поступцима и суровим казнама.

Све ове мере централних власти нису давале већих резултата. Ванредно стање је важило преко 20 година. Подносић извештај о стању у земљи за 1870, председник владе и министар унутрашњих дела, Радивоје Милоковић, рекао је: "...Има најалост један крај, истина мила, у нашој отаџбини, у коме још постоји ванредно стање; а тако стање као што је познато, траје још у срезу драгачевском".

Правољубљиви и радни, али пржави и осетљиви на неправду, сељаци Драгачева нису се заплашили. Сваки покушај власти да извиди послушност наплатило је на отпор. Уместо да решава економске проблеме, власт је уводила "ванредне мере", вршила насиље над "одметницима, рушпоцима реда и мира и бунтовницима". Ипак, у извештајима је и даље навођено: "нађен мртав", "премлаћен коцем", "одведен у поток и убијен", "судица обијена, каса општинска изнешена у поток и разуплата"...

Оваквих видова хајдучије било је све до почетка XX века, с тим што је коришћена и за обрачуна са политичким противницима. Са друге стране, држава је и даље вршила терор над народом. Најброталији пример су жртве Гораичиће буне из 1893. године.

Зоран МАРИНКОВИЋ

ОДАВДЕ ДО ТАМО

*Са ове сйране ћиућа
Све ми је знано.
Још моје ноге гаје
Крећу се сйоро.
Кукурузи до неба
Назимем оруђу
Сйрану ћиућа*

*Пићам за мобе
Комишања и брања
Да ли се још увек
Теревнке прае
Чије су сага свабге,
Славе
И да ли валови моје родне
Решце йаће ог
Слабе йробаве?*

*Одавде до шамо
Пићана се множе
- Ниошкџа одговоора.*

Милојко Милосављевић
(Аућор живи и ради у Паризу)

ДОГОДИЛО СЕ ПРЕ 120 ГОДИНА: ЈАВОРСКИ РАТ

ЈУНАШТВО ПЕТРИЈЕ ЈЕВРИЋЕВЕ

Постоје у "Ратним белешкама" Мите Петровића два делања која о Јаворском рату 1876. године сведоче на посебан начин. Не говоре о храбрости обичних бораца, командира, четовођа и команданата, већ о јунаштву једне жене. Јунаштво обичне српске сељанке, Драгачевке.

Наиме, Петровић импресиивно описује одлазак из Чачка, 16. јуна 1876. године, на јаворске положаје. Чачанске бригаде прве класе. Истог дана ова јединица стигла је у драгачевске Горачиће и застала код "Драшковића ме'ане". Ту су се мајке и сестре опраштале од својих најмилијих, који су већ били примили "пободовке", "триноваче" или "острагуше" и војничке тајине.

Једна девојка, милујући брата по лицу, тепала му је:

- О мој војине, једино благо твојој сеји, покажи се јунак, те да се сеја има чиме поносити.

Име ове девојке Петровић није забележио. Није, међутим пропустио да именује једну мајку. Наиме, висока и крупна жена, како он каже, убраћена шамшијом и обучена у шпарани зубун, опраштала се са сином:

- Сине Јово, мој јединче, нека ти је срећан пут! Иди, синко, са мојим благословом, и буди ми храбар и јуначан као што је био и твој дјед, који је на Љубињу погинуо. Немој, сине, осрамотити свога образа, ни гроб свога дјед, јер боље ти је погинути, него кукавички главу повратити. Боље је, синко, да ти се мајка јуначким гробом поноси, него да ти гледа живу, издајничку главу!

Петровић, затим, каже: "Хитро приђе упарањеној војсци, загри сна Јову још једном и пољуби га у чело. Док је тај величанствени матерински савет и опроштај трајао, докле је тишина владала у војсци. Сваки војник је слушао реч јуначке матере и примио к знању како му се ваља вратити са бојишта".

Неко је Мити Петровићу рекао да је ова јунак-мајка Петрија Јеврићева из Губереваца.

Уследила је Калипољска битка. Српска војска - познато је - претрпела је велике губитке и делимично се повукла са разбојишта.

"После два дана - пише Петровић - видела се једна наша сељанка на бојишту. Тумарала је и прегледала погинуле. Долазила је до самих утврђења. Четири наша војника су је пратили и застали подале, јер, кад се примакне близу, непријатељ опали на њих из пушке. Они се вратиле иза стене одакле на турског стражара опалише неколико пушака. Жена је мирно шила; код самог утврђења застале, окрете један леш и целина га. Затим га ухвати за раменице и повуче према праћоцима, који јој донекле изакоше у сурет. Спустише леш код наше карауле, наместише преко коња и увиле га у један губер... То беше мајка, која свог мртвог сина однесе да га сахрани на свом сеоском гробљу. И то беше она иста јунак-мајка, која је сина у Горачићу испратила са онаким материнским благословом, тражећи од њега да се јуначки бори. Она се и том приликом јуначки држала..."

Када су, 1955. године, штампане "Ратне белешке" Мите Петровића, многи су се питали - ко је ова јунакуша.

У Губереваца нема Јеврића.

Нема их ни у Горачићима.

Није их, ни раније било у ова два драгачева села.

Да ли је Мити Петровић погрешно чуо или погрешно забележио име ове жене и њеног сина? Или је, можда, желео да

каже нешто друго: да је Петрија Јеврићева, у то јуначко доба, нова Мајка Југовића, Мајка Србије, слободарка?

Наравно, радило се о новој Мајци Југовића.

Њена жртва била је инспиративна за јаворске ратнике. (Може - зар не? - да буде инспиративна и за песнике.)

Ипак, да ли је постојала Петрија Јеврићева?

Нема, рекосмо, Јеврића ни у Губереваца, ни у Горачићима. Не помињу их ни документи, ни гробљанске епитафије. Нема у попису имовине и лица из 1863. године ни Петрије, ни њеног сина Јова ни у једној породици.

По свој прилици, једна српска песма открива тајну. Наиме, Велислав Јањић из Горачића испевао је 10. маја 1879. године, као њак другог разреда основне школе, епску песму "Стриц и сиповац" напомињући да се она односи на Јаворски рат 1876. Песма има форму сведочења Велислављевог стрица Лекса, такође учесника јаворских избијања. У њој се, поред осталог, при набрајању преживелих, каже:

"Туна нема Васа, брата мога,
брата мога, а бабајка твога,
и Ристога сина Младина,
младо дете од двадесет година.
Нема оиде Видић Пауна,
лигит има Јеринић Јована..."

Колико се памти у Губереваца и Горачићима, "на јаворским позицијама" погинуо је само један Јован - Јеринић.

Стари Милић Јеринић и његов композија Раде Петковић до смрти (пре неколико година) тврдили су - а објојца су читали "Ратне белешке" Мите Петровића - да су Петрија Јеврићева и њен син Јован - Јово уствари Јеринићи. Чињеницу да ни једно од њих није пописано 1863. године тумачили су тврђњом да су Јеринићи, бар ова породица, поседовали имање у неком селу код Чачка (Атешица, Кулиновић?), па се, вероватно, нису задесили у Горачићима у време спровођења пописа.

Да ли смо успели да разрешимо тајну? - питање је на које је тешко дати прецизан одговор. Ипак, песма Велислава Јањића и сведочења Милића Јеринића и Рада Петковића, сељака из Горачића, умногоме су уверљиви.

Дакле, Петрија Јеврићева и њен син Јово су, по свој прилици, Јеринићи из Горачића. Уз све друго, једно је сигурно: Петрија Јеврићева је нова Мајка Југовића, једна од наших Мајки Југовића.

Ова истина је, бар, неспорна.

Радовац, М. МАРИНКОВИЋ

ДОКУМЕНТА

КАДА ЈЕ КРСТАЦ ПОСТАО СЕЛО?

У драгачевским селима постојали су, а постоје и данас засеоци који су чинили природну територијалну посебност као да су села. То је њиховим житељима пружало могућност да, уз одређен број становника, односно пореских глава, затраже од надлежне власти да их прогласи за села.

Оваку могућност покушали су и успели да остваре мештани лисничког засеока Крстаца. Они су 3. децембра 1873. (по старом календару) затражили од министра унутрашњих дела Кнежевине Србије да њихов засеок прогласи за село.

Њих 62, у својој молби, навели су да Крстац има преко 60 пореских глава, позивајући се на Речник места у Србији, у коме су подаци и о њиховом засеоку. Други аргумент био им је што у општини негршиорској немају свога кмета, који им је потребан у случајевима временских непогода, јер не постоји мост на Белици да би га могли позвати. И да је његово присуство неопходно, нарочито у време великих киша и наглог отапања снега и да због тога трпе штете.

Ову молбу потписали су: Филип Карић, Милорад Карић (одборник), Панто Богвићевић (одборник), Недељко Милованчевић, Илија Богвићевић, Арсеније Маринковић, Ђорђе Теодоровић, Пантелија Максимовић, Петроније Радивојевић, Коста Лазаревић, Павле Карић, Пауи Карић, Милосав Ковачевић, Спасоје Маринковић, Симо Лазаревић, Весслин Радисављевић, Вигор Јанковић, Јован Јанковић, Јован Милованчевић, Обрен Богвићевић, Глашо Милованчевић, Милан Милованчевић, Симо Стоић, Петар Богвићевић, Перина Богвићевић, Милош Карић, Тришко Вукашиновић, Тривун Савковић, Илија Петровић, Петко Лазаревић, Благоје Милосављевић, Дамљан Јовановић, Радосав Радисављевић, Тома Радивојевић, Милета Лазаревић, Живан Ђорђевић, Власав Ђорђевић, Илија Тодоровић, Ђорђе Теодоровић, Цветко Лазаревић, Милсав Милованчевић, Павле Алексип, Мирко Стоић, Пајо Богвићевић, Милутин Богвићевић, Матије Богвићевић, Филип Милованчевић, Јован Карић, Јован Ковачевић, Василије Карић, Боко Карић, Вићентије Савковић, Василије Петровић, Ђорђе Максимовић, Вигор Стоић, Милутин Милсављевић, Владимир Милосављевић, Лука Богвићевић, Благоје Вукашиновић, Јосиф Милованчевић, Танаско Ковачевић и Димитар Радоловић. Наведено је да постоје и четири масе које плаћају порез (данак).

Њихову молбу је Министар примио и 15. децембра затражио од Начелства округа Чачанског да провери молбу из молбе и да да своје мишљење по овом питању. Али, наводи у молби ишеу били довољни да се њихова жеља испуни, јер је било потребно решити и питање имања прихода села и општине. На овај захтев, њих шездесет се изјаснило и пред среским начелником среза драгачевског да по овом питању остају у заједници са Лисницама и општинском негршиорском стављају 19. априла 1874. своје потписе на овај акт.

Другог маја окружни начелник Илија Коцић је известио Министра о претходном и предложио да се њихова молба уважи и Крстац прогласи за село и да Лисницама остаје 69, а у Крстацу 67 пореских глава.

Министар је уважио молбу и предложио Књазу Милану да је одобри, што је и Књаз учинио својим потписом на Указ о проглашењу Крстаца за село. Било је то 31. маја 1874. Такође је на Указ ставио и свој потпис Министар унутрашњих дела.

Указ је гласио:

“МИЛАН ОБРЕНОВИЋ IV
по милости Божијој и вољи народа
КЊАЗ СРПСКИ

На предлог Њавеџ Министра унутрашњих дела
решили смо и решавомо:

Да се засеок “Крстац” који до сада припадаше
селу Лисницама, у срезу Драгачевском, округу
Чачанском, огласи за село, по изјављеној жељи
селања, па као ишаково и унапредак са истиим селом,
припадажи оштини Негршиорској.

Наи Министар унутрашњих дела нека Указ овај
изврши.

31. мај 1874 год.
У Београду

М. М. Обреновић

Министар Унутрашњих дела
А. Чумић”

Четвртог јуна секретар полицијског одељења Министарства унутрашњих дела је послао акт Начелству округа чачанског и новинама (Српским) да указ обнародују.

Пет дана касије “Српске новине” су указ објавиле. У њему је писало:

“На предлог Министра унутрашњих дела Његова Светлости Књаз Српски Милан М. Обреновић IV благоизволео је указом од 31. прошлог месеца решити: “... (после решити текст је истован као у Указу и завршава се са “општини Негршиорској”).

Тако је Крстац постао село и то остао до данашњих дана, само што је у општини лучанској, јер друге територијалне јединице под поменути називима одавно не постоје.

Радос Ж. МАЦАРЕВИЋ

АНЕДОТЕ

“ЉУБИ ТУ СРПСКУ ЗЕМЉУ...”

Отишао Гојко Вујовић, некадашњи директор Индустијског комбината “Гуча”, на годишњи одмор на Призгорско приморје. Усији је ирократијарно каменитом Приморјем.

После неколико дана у Гучу је на адресу Јакова Појовића, директора “Драче”, који је рођен у Призори, стишла разједеница са поуроком:

- “Љуби шу српску земљу, где си се скрасио, јер овде и онако земље нема”.

ОД КУДА ЈЕ МЕНИ
БОГ ДАДЕ

Беше досија одјујилу, када у кулу Милсави Негровића, у драгачевском селу Радарима, уђе млада жена која се пре неколико времена узомила у ову фамилију, а у новој кулној заједници појер осталих имаде и свекрову.

Видеши да Милсав још лежи у кревету, она му се обрати:

-“Дега, одавно је свануло, а ви још спавајте.

-“Е, дејте, ја немам свекрову! - са осмехом одговори Милсав.

-“Ох, од кура је мени бог даде? - проширила млада жена и дубоко уздахну.

Препељено:
Радисав НЕДОВИЋ

СЛОВО О ДРАГАЧЕВСКИМ ПРИРОДНИМ
И ЗАВИЧАЈНИМ УМЕТНИЦИМАИЗ ДУБИНЕ
ВРЕМЕНА

Претече: Претече су и претходници, предчасници, а и пророци. Они први проналазе пут, крче забране, газе целце и табају пртине. Претече имају визију, слуте будућност и зато су нека врста волшебника. А када ослободе пролазе, за њима крећу следбеници који сада лако пролазе крченином, обезбеним прелазима и превојима на којима више нема изненађења, нити непријатељских засада. Следбеници понекад изгубе траг, скрају некуд у хлад, замаријају се на извору, претерају у кађењу и хвали пророка. Онда претече успоравају кретање, враћају се уназад или граде стамене знаке, храмове, пићу дуге римоване занпсе или оснивају задужбине.

Ослупино гласове прегалаца који су својим умом, знањем и упорним радом изградили духовну атмосферу и стваралачку климу у којој ће се заматнути и излећи нови ствараоци.

Михаило Бошњаконић: Исконска потреба духа да се покаже и у нестварној свету уметности, створила је руком анонимних мајстора непролазне вредности и још увек ствара рустичне рукотворине у којима живе особености поднебља и народа.

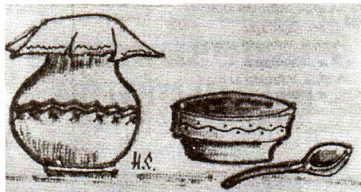
Радојко Никонић: У народу све сам пастир, ратар, дрвосеча и дрводељски мајстор; у народној војсци - пешак, катан и тобија. Нешемско село с народном песмом, култом чојства и јунаштва, родољубљем и честигошћу. Тек понека школа, староставна превуковска ћирилица и редак ђак самок.

Никола Стојић: Почетком и средином прошлог века нарочито су били чувени драгачевски молери (сликарци) и чикризци (каменоресци). Први моговаху иконе и иконостасе по старим манастирима и новостарањим црквама, а други билаге и плоче на гробљима и крај путева. Многа њихова дела посталоје и осталоје трајне културне и уметничке вредности нашег народа из тог времена. Сви бејаху самок.

Радован М. Маринковић: Свираше од земље. Пишеница под пазуком споменика. Рука посегла за цветом у роси. Ватре у камени. Тамно око бачено према суцу. Куће с крововима од грмова. Полумљене кубуре. Лобање у трави... Змијин свлак. Пенушаве воде. Људи урасли у земљу, бујад и олује. Гробља пренула запевки и летете. Трубе у небесима...

Неколико претеча, а и многи други овде не поменути, трудили су се да осветле заборањено, да разумеју немушто, да сазнају суштину дрвности и претрајавања и да о томе друге поуче. И сви су били сложни у одређењу да се поштује оно што је старије, оно што је чистије, оно што је изворије, а да не мање вредне наплавине, туђи утицаји, пролазни вртлози и олује, да се све то остави са стране и склони са основног правца и већ јасније и смелије трансраног пута кроз време.

Лук природног уметника: У окриљу удружења самоуких сликара и вајара Драгачева, после двадесет година плодног и разноврсног рада, објавио се лик **природног уметника**. Главне његове особине биле би, осп природности: чистота, искреност, простодушност, једноставност, безбрижност и

животност. Одомаћен термин "наивна уметност" већ је прилично истрошен, а донекед и злоупотрељен. Појам који овде уводимо и нудимо садржи у себи најмање три слоја значења:

- основни, везан за завичајну постелуцу уметника;
- други који садржи групу позитивних моралних особина - чиститост, ваљаност, поштење, незлобивост, беспрекорност;
- и трећи слој опште виталности, прокрљености, жештине и животне радости - крелности, краткост, простосрдичност и склоност ка игри која лако може да се покрене, запенуца, завигла све до лаке несвесности или бритког, па и горког и сировог хумора.

У сталној поставци Галерије Дома културе у Гучи, као и у неким од репрезентативних заједничких настана Удружења и музејима и галеријама Србије и Југославије, препознајемо изражене особености природних и завичајних уметника у ликовима: Предрага Радовановића, Николе Стојића, Николе Качевића, Јанка Копривице, Миломира Радовановића, Јовише Славковића, Миломира Радовановића, Млађана Бошанића и други.

Обележаја: Дуго и предуго били смо оптеречени наметнутим мишљењем да "заостала" Србија и "сирото" Драгачево немају шта да понуде нити да покажу Свету; били смо обесени да је "светска" култура много јача, вреднија, боља од ове наше, завичајне, ратничке, сељачке; једном речу, култура и уметност била је негде другде, далеко од нас, у несприступачном свету који нити жели да нас чује, нити да зна за нас, а камови да нас прими и прихвати као своје. Тако смо тренутно "прокажени и изопшени". Криза ће проћи кад тад и Свет ће пригрити све наше дарове, а наши искрени напори и дела заузеће место које им припада у ризици светске баштине.

А какве су наше понуде? Шта да изаберемо из завичаја?

Донећемо са собом све оно што нас окружује, што добро познајемо и што искрено волимо. Ако је то шљива - лека буде шљива ранка. Ако је то јабука - лека буде будимка или наксисела кожара. Ако је камен - нек је пешчар. Ако је дрво - нек је орахово или јаворово. Ако је то народно знање и памћење - лека су то приче Загита јабука и девет пауница, а ако је песма - нек је Кнежева вечера. Ако је певање - нек је косачко у летње предвечење. Ако ли је пиће - лека је ракија. Ако ли је вода - лека је Бјелица, а планина лека је Јелшца. Ако ли је бој - нек је онај на Лопату. Ако ли је вера - нек је праледовска, а гора - нек је Мала Света Гора, ниска манастира под Овчаром и Кабларом...

Оно што је наше, завичајно, не смемо ни мимоплазити, ни потчињавати, ни заборањавати. Напротив, ми имамо чиме и да се похвалимо и штада славио. Житељи ових зелених висоравни и пропланака могу се слободно ослонити на своје завичајно богатство и на своје корене, и одатле кренути, а да увек буду своји. Наша је, на крају, дужност да наставимо тај траг који из дубине времена води ка нама, а од нас даље онако како га ми ојачамо, продубимо, усмеримо. У том смислу важно је и незаобилазно свако предузеће, свака задужбина, сваки појединачни људски напор. Како је брзо пролетело првих 20 година Удружења самоуких сликара и вајара Драгачева у раду, стваралаштву и дружењу, тако остаје на нама да још садржајније буду деценије које следе.

М. ПАЈИЋ

ИСТРАЖИВАЊА

СТАНОВНИШТВО
ПИЛАТОВИЋА

Села доњег Драгачева проучавања су 1898. и 1899. године, посебно живот насеља и кретања становништва. При том, окуповало се у изворној грађи.

Такав је случај и са Пилатовићима, драгачевском селу које данас административно припада општини Пожега.

Не зна се како је насеље добило име. Карактеристични су називи појединих потеса: Кошутњак, Плоча, Драговац, Стражара, Вочиња, Беговина, Ордаговина, Сухо поље, Кондовина, Калдрме, Три баре, Трњаци, Лука, Равни луг. Више села, на планини Крстац, шуме су и утрине: Пласна коса, Бјеловина, Мали и Велики клик, Превоје, Бјелошевац.

Остаци из прошлости говоре да је село од давнина било настануло. На месту Равни луг, у пољу пилатовачком, налазило се 20 праисторијских хумки, неке су биле високе око пет метара. При раскопавању селјаци су у њима налазили велике шиле "у четврт". Између ових хумки и Моравице, на месту Поприсјеке њиве, уочавани су остаци калдрме. У близини су остаци некаке кулине. Недалеко је било и старо гробље са кречњачким положеним и побијеним каменовима. То место мештани зову Грчко гробље или Гробиња. Часна трпеза на месту обетничког састанка остатак је старе цркве, коју су Турци порушили и камен употребили за грађење моста преко Моравице. Тај мост се срушио, али су приликом једног повођа открили каменови на месту Ђупријетине. Код сеоског гробља уочавају се остаци калдрме, а на брду Авала селјаци су ископавали "врло круне људске кости". Све су то знаци из прошлости.

Поједини топоними сведоче време турске управе: Беговина, Вочиња (по бегу Вочу), Ордаговина (по Орд-аги). У дипломи Проте Гучанина село је уписано под називом Пилатовића, а у првим текстовима после Другог српског устанка као - Пилатовићи. Године 1818. имало је 40 домова, 1899 - 120 домаћинства.

Становништво је стариначко и досељеничко.

Староседеоцима се сматрају: Милићевићи, Маринковићи, Тошићи, Удовичићи, Николићи и Петровићи. Међу најстарије досељенике убрајају се: Маркићевићи, Чолићи са Јанковићима и Павловићима, Јотићи, Божићи и Буквићи.

Маркићевићи су пореклом из Црне Горе; по другим казивањима - из Рупељева, пожешког (мело су свраћали тамо).

Чолићи, Јанковићи и Павловићи такође су из Црне Горе. Доселила су се два брата: Чоле и Јанко. Од Чола су Чолићи, од Јанка-Јанковићи. Придружио им се брат Павле, чији су потомци Павловићи. Чоле Јанко и Павле су чукундцови данашњих потомака. Сви славе Петковачу (Свету Петку Параскву).

Јотићима је деда био пекар, доселио се од Бајине Баште.

Божића предак стигао је из Црне Горе. Славе Лучицид.

Буквића чукундед, кажу, дошао је из Херцеговине. По слави из Дробиња је. Приликом њиховог досељавања, једна се породица зауставила у ујачком Гостињу, а друга у Милићеву Селу. У Тавишку, према Краљеву, има Буквића-Зуковића, који знају да им се предак доселио из Пилатовића, али су променили славу (Свети Стеван). До почетка XIX века досељени су: Бајићи, Седлићи, Алексићи, Ђурђићи, Савићи и Луковићи.

Бајића прадед Радован Баја стигао је од Никишића. Славе Лучицид.

Седлића прадед доселио се од Ужича. Правио је седла, отуда овакво презиме његовим потомцима.

Алексића прадед стигао је из Рупељева, пожешког.

Ђурђића прадед је из Мокре Горе, одакле су и Савићи. Знају да су од исте породице. Има их и у пожешкој Висбаби. Славе Ђурђевдан.

Раије су Пилатовчани живели на "брду", Међутим, сви су се саселили у поље, где је земљиште питомо. Направили су куће око потока (Чолића, Бајића, Маркићевића, Буквића, Божића).

Пилатовићи данас имају више од 250 домаћинства. У њима живе потомци раије насељених родова, али и придошлице. Ваља, чини се, када се говори о становништву овог села, на још по нешто указати:

Буквићи су од три породице. Једни славе Ђурђевдан. Њихови стари су Херцегови, Дробињаци. Прво су дошли у Гостиње на Златибору, где су неки остали, а други су синили у Милићево Село и Пилатовиће. Од њих је неко увек спахичињу жељу, па је побегао у Тавишк, где се његови потомци презивају Зупићи. Други Буквићи славе Стевањдан, али су две различите породице.

Савићи су дошли из Мокре Горе. Неко време задржали су се у Висбаби, одакле су се неки преселили у Пилатовиће (и данас су им кумови из Висбабе). У Пилатовићима су се настанили на имању Милићевића, које су обрађивали "напола". После једне наредбе кнеза Милоша Обреновића, имање је подељено: доњи део припада Савићима, а горњи Милићевићима. Савићи су, због имања, примили славу Милићевића - Ђурђевдан.

Масларевића предак приспео је из ариљске Крушчице: привенчао се за девојку у замрлој кући Ковачевића. Иначе Масларевићи су даљим пореклом из Новог Пазара. Касије су презиме скратили у - Маслар.

Богдановића предак је однекуд са Златибора. Вујовића - из Пријона код Инањце.

Бријак Целебићи доселио се из Бијеле Ријеке златиборске - привенчао се у Чолиће. Милета Маслаћ из Папратништа код Пожеге привенчао се у Луковиће. Мића Вукајловић доспео је из ариљских Добрача. Ту су и најновији досељеници, обично призећени.

Паунићи и Милиновићи су изумрли.

Лазаревићи су се одселили у суседи Прилипац.

(Одломак из вешег рада)

Јован ЛУКИЋ, прота

КАМЕНИ ГОЛУБ

*Негде у љубо доба ноћи,
са једног гробног билаћа
која је резао Радован Чикирица
каменорезац из Драгачева,
ошћуци се камени голуб,
залеђаћа каменом крилима
и полете доле, ка селу.
Не слушаши, ушћукиано
у шибле беле губере,
село је сивало
дубоким, уморним сном.
Љутији северни вихором је
зонио горским вратима
изгладнеој, иромзалој вука;
млаваом засијао сиваје и богазе
и ниске кровове сеоских кућа.
Уз хуку и шибљење
у село је доносио и злослушно
зајавио вучеј чојора,
а из њега износио лавез
прејлашених сеоских љака.
Ноћ је шамна и лапапа
До јујора биће лапан
и онај на чији прозор
камени голуб слети.*

Ника Никола Стојих

КЊИГЕ О ДРАГАЧЕВУ И ДРАГАЧЕВЦИМА

БОГАТА ГРАЂА

(Јовиша М. Славковић,
"СТАНОВНИШТВО ДРАГАЧЕВА",
Гуча, 1996)

Варљиво је и простијоцино веровање да смо потпуно упознали област Драгачева (49 насеља, распоређених у шест општина) и да је циклус његовог истраживања окончан. Кретања и промене тако су брзи и динамични да је потребно стално допуњавати стечено знање. Због тога сам уверен да ће публикација "Становништво Драгачева од половине 15. до краја 20. века" која представља прворазредне историјске изворе, унести више светлости у нашу прошлост, употунити наша сазнања и пружити могућност за проучавање порекла становништва, социјалне структуре, демографије драгачевских села, административно-територијалних промена и подела овог крајини. И, баш због тога аутор се прихватио овог задатка. Истина оно носи са собом извесне опасности у погледу сагледавања одређених појава на једном ширем подручју. Имајући у виду потражњу ових извора од појединаца и институција, то је заиста овај грађавању потребно учинити приступачном ширем кругу истраживача и становништва. Свеукупно постоји пуно оправдање његовог објављивања. Свему ваља додати још и то да је, све до последње деценије мало се ко од младих људи интересовао за порекло свога рода, што је жалосно.

Славковић је написао књигу значајну и по богатству грађе и по вредности поузданих података. Он је први скупно грађу о становништву Драгачева. Овако темељно сакупљен материјал је у нас веома редак, те је и због тога значајан за науку и даља истраживања.

Садржај књиге је изазов другима за даља истраживања, јер отвара читав низ врло важних питања: о начину живљења становништва у Драгачеву од 15. до 20. века, о економском стању, развоју просвете и продирању науке и технологије у ове природне лепоте Драгачева, затим посебно о војевању Драгачевских војника, јунака, хероја у току више од четири века напорне борбе за поновно стварање слободне отаџбине Србије.

Др Миленко В. ШУШИЋ, академик

НАШИ ТРУБАЧИ

(Др Раге В. Познановић, "Пересеј бојина
амаџеризма у култури Ужича и околине",
Културно просветна заједница Ужиче, 1995)

Амаџери у културном животу увек су имали и увек ће имати своје место. Људи се амаџерском културном делатношћу баве једноставно зато што то воле. Зна амаџер да постоје врхунски певачи, свирачи, играчи, глумци, сликари. Он то, често слуша и гледа. Али, он не жели да остане само потрошач или посматрач. Он жели да у томе и лично учествује, да буде стваралац. Он ће певати, свирати, играти, глумити, и сликати, онако како он може, како воли, како сматра да је лепо.

Музику човек може доживљавати у најразноврснијим видовима и нијансама, као задовољство, као занос, као мисао, као асоцијацију, али је сам доживљај музике тешко речима изразити и описати. Наш велики Музо Андрић, једном приликом, написао је о Моцартовом музици: "Увиђам да је лепо, али не знам зашто. И то никад нећу моћи знати, јер у тој музици има нешто што ми не допушта да мислим..."

У овој књизи, аутор је посебно поглавље посветио ужичким трубаичким оркестрима и њиховом учешћу предтакмичењима на Златибору (од 1974) и завршном такмичењу на Сабору трубача у Гучи (од 1962). Од Другог драгачевског сабора, из године у годину израста све већи број квалитетних дуваачких оркестара који учествују на завршном такмичењу и освајају вредне и значајне саборске награде

Јовиша М. СЛАВКОВИЋ

ДОКУМЕНТОВАНА
ХРОНИКА

(Милош Росић, "РТИ", библиојечка "Хроника села",
САНУ, Београд, 1995)

Дуго се већ зна да Драгачево спада у најистраженије крајеве Србије. Његова аутохотност у много чему одавно је привлачила научнике, путописце, публицисте, књижевнике иновинаре и из наше земље и из иностранства. По њему су копали археолози и геолози; истраживали путописци, етнологи, социолози, географи, историчари уметности, економисти, етномузиколози, књижевници, новинари и туристички посленици. Многа истраживања преточена су у значајне књиге, научне расправе, студије, публикације или чланке и репортаже у часописима и новинама и радио и телевизијске емисије. Тако се о Драгачеву више зна него о другим, и много већим, крајевима Србије.

То потврђује и библиотека "Хроника села" коју је покренула Српска академија наука. Од 35 до сада штампаних хроника села, из свих крајева - четири су из Драгачева (Р. Јованчевић, "Негрпори"; Р. Поповић, "Зеоске, Пухово, Тијане"; Ж. Шипетић, "Граб"; М. Росић, "Рти").

Хроничар села Ртију, економиста Милош Росић, створио је трајно и снажно публицистичко дело, које аутентично говори о историји села и животу његових сељана од првих писаних споменика из средњег века, турских дефтера из XV и XVI века, до данашњих дана. Књигу је стварао дуго и упорно. Трудно се да записано провери, да одвоји легенду и друга казивања од стварних чињеница. Ради тога је обилазио музеје, архиве и библиотеке. Превратио је и ништавано старе јасуле, књиге, разне записнице, правила и правилнике, одлуке судова и друга акта у којима се Рти помињу. Био је у свакој кући у Ртима. Ишао је и код Рћана који живе у другим местима. Разговарао је са свима коју му могу помоћи. Питао је, слушао и све пеланито бележио. Отуда је књига пуна аутентичних сведочења. То јој даје и посебно драж. Иако је писана по општим захтевима Академије, она има и пуно специфичности, које и дело и аутора чине препознатљивим. Иначе, књига обилује грађом коју је и чини хроником. Прво сазнајемо где се Рти налазе. Затим Росић говори о клими, земљишту, вегетацији, водама. Посебно је описао Рћанске пешине. Забележио је шта се зна о грађинама, црквицама и старим гробљима. О ономе што нам је остало од Турака. Пручио је учешће Рћана у устанцима, бунама и ратовима за ослобођење и уједињење, у револуцији. Сведочио је о пореклу и животу Рћана кроз векове. Нарочито је говорио о занимању овог народа. Истакао је да су Рћани познати као врсни кречари, камџоресци и свирачи-трубачи. Пручио је, развој власти, школовање, задругарства и културе. Пратио је развој и напредак села до половине овог века као и његово раслојавање и замирање после тога. Посебно поглавље одвојио је за знамените Рћане: депутирце у старим скупштинама, носоце власти, камџоресце, јунаке у ратовима, научнике, публицисте и сликаре. Овим се садржај књиге не исцрпљује. У њој има много чега другог и значајног. Она може најбоље информисати сваког оног који жели више да сазна како о историји овог села тако и о животу у њему...

Књига је писана језиком и стилем који су препознатљиви за Драгачевце. Иако ће је читати и стари и млади. Мислим да неће бити Рћанина који је неће имати и више пута прочитавати.

Људски живот увек је кратак да се у њему остваре сви наши снови и све наше жеље, или макар, значајнији дел. То се догађа само ретким, срећинама. Онаима који су радишни и упорни, какав је у овом послу био Милош Росић. Својим делом оставио је у своме следећу трајну читавку за све генерације које долазе, а све уверио у знамените људе логмог Драгачева.

Никола СТОЈИЋ

НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО

ОСТАВШТИНА ЗА
БУДУЊНОСТ

(Ника-Никола Стојић, "Драгачевке", руковет народних умотворина, "Калиоп", Чачак-Гуча, 1996)

Ника-Никола Стојић, књижевник, сакупљач народних умотворина и резбар, огласио се новом књигом. У њу је умврстио 334 лирске и 18 епских песама, 18 легенди, седам прича, 15 шала-анегдота, 12 обичаја, 70 пословица, осам брзалица, 15 загонетки, 20 кљетви, 35 веровања, уз прилог о крвном сродству. Све то нашло се у његовим бележницама док је крстарио Драгачевом, походе најстарије паменике и мудре златоусташе, присуствовао магији обичаја и обреда, урањао у духовно благо свог завичаја и, њима објасни, то благо уносио у ризнице културе српског народа, па је после разумљиво што се, уз друга признања, окитио и значајним Вуковом наградом.

Прву књигу "Драгачевки" публиковао је 1971, другу - 1973, а трећу - 1986. године. Уследило је штампање гробљанских и крајнуташких записа, а нису изостајале ни ауторове песничке збирке, које као да изравају (нарочито "Билези смрти") из тих извора народнословног умља.

Читајући народ разграбио је прве три књиге "Драгачевки". Стојић се, и због тога, определио за нову, четврту, у коју је унео оно што је најблиставије и најдрагачевскије из претходних, објављено по листовима и часописима, али и много тога што је чувано као рукопис. При том, он наглашава: "Са овом збирком би се завршило објављивање и штампање свега највреднијег што сам у свом тридесетогодишњем истраживачком и сакупљачком раду забележио са усана народних певача и казивача по селима Драгачева".

Књига је снабдевена одговарајућим научним апаратом, са пописом казивача и тумачом мање познатих речи и израза. Наравно, не изостају ни друга драгачева обавештења за читаоце и истраживаче, који ће, нема никакве сумње, дуго друговати са овим бисерима народног духа.

Драгачево је имало срећу да се у њему роди и да у њему живи човек који ће, идући стопама Вука Караџића, део његовог духовног твораштва прилежити, објавити и трајно сачувати за будућност. Такав подвизнички посао обавио је Ника-Никола Стојић радећи упорно и зналачки, издвајајући бисере из талога свакодневног и сфемерног. При том он је задржао језик казивача, свдочећи и лексичко благо Драгачева. Да то није на време отпочео, извесно је да би његове књиге биле широмашније: многи казивици већ су гробљанска земља, а мало ко их наставља. И из тог угла посматрана, четврта књига "Драгачевки", антолошки осмишљена, има посебну вредност. Са њом ће трајно друговати и селаци, и ђаци, и учељаци.

Р. М. МАРИНКОВИЋ

КАМЕНА КЊИГА
ПРЕДАКА

(Раденко Раде Поповић, "Тијањски епитафи", Технички факултет, Чачак, 1996)

Епитафе са драгачевских надгробника и крајнуташа многи су бележили. При том, посебно су се задржавали на оних карактеристичним. Ипак, први је Радисав Недовић написао и публиковао све ове гробљанске и успуташке поруке у једном драгачевском селу, Ртарима. Тако је настао "Камени летопис Ртара". Придружио му се, такође у 1995. години, и Драгомир Пангеллић са "Каменом хроником Дучаловића". Обс те сјајне књиге јавност је на прави начин прихватила схватајући њихов вишеструки значај, не само истину да оне штите од заборава споменичку баштину два села.

Њиховим путем пошао је и пензионер Раденко Раде Поповић публикујући камене књиге предака родног Тијања.

*Овај споменик ишао на брећу сјаја
и оведе се иже
браћо и сестре пријатељу моје ближе
и видити ишао на њему ише.*

*Овај споменик показује име ТИХОМИРА
МИЛОВАНКОВИЋА из Тијања.*

Поживе 29 година

*Бивши водник 3 четве 5 цркобрајног ђука бранени
своју оцајину умре у Кладову маја 1915 год.*

Боја да му душу прости.

***

*Преј овим спомеником мирно пошва дични Србиј
ДРАГУТИН МИЛУТИНОВИЋ*

*неуморни радник бивши кмеј и одборник жиљел
села Тијања који часно и пошцило поживи 59 година а
пошину на кмејовској дужности 19 децембра 1914
године*

Спомен пошидише Милош и сујружа Обреница.

Епитафе је, како каже, најпре бележио прикупљајући грабу за хронку "Зеоке, Пухова и Тијање", коју је објавила Српска академија наука и уметности. При објављивању књиге, чији је издавач Технички факултет у Чачку, Поповић је користио методологију Радисава Недовића: епитафе није презентовао тематски, већ хронолошки за сваку породицу (наравно, нису изостали ни јавни споменци). У суштини сакупљач Поповић је саставно камене читуље тијањских родова. Наравно, комплетирате исључиво од гробљанских и крајнуташких записа.

"Тијањски епитафи" ће, нема никакве сумње, бити драгачева друштвеница многим: а и житељима и доселеницима из Тијања (да се сећају предака), истраживачима, али и обичним знатижељницима: знаће како се у овом драгачевском селу живело у прошлости и нашем добу, како се ратовало, умирало и гинуло.

Уз остало, Поповић је у књигу унео и податке о најпознатијем каменоресцу из Тијања - Ђорђу Митровићу (1870-1940). Не изостају ни илустрације - штампани су фотоси карактеристичних споменика.

Р.М.М.

БАЈАЛИЦА ОД
УСТРЕЛЕ

*Помози, Боже!
Исусе Христје!
Светиа Богородише!
Светиш Јоване,
свисти Јоване,
од сваке болке,
од усиреле,
и кажи од чећа се
устрелило:
је л' од воде,
је л' од зоре,
је л' од вајше,
је л' од несијаној зроби;
је л' од козе,
је л' од ишчејша,
је л' од зеша,
је л' од лисиче,
је л' од ирпа,
је л' од ише,
је л' од змије?*

*Помози Му, Боже!
Свисти ја, Боже!*

РАСВЕТЉАВАЊЕ КУЛТУРНЕ
ПРОШЛОСТИ

ПРВА КЊИЖНИЦА У ГОРАЧИЋИМА

Важило је мишљење да је, ако не прва, а оно сигурно међу првим, читаоницама-библиотекама на подручју Драгачева била она Рада П. Плазичића из Губереваца. Наиме, далеке 1907. 1. септембра доношењем Правила, Раде П. Плазичића је установио своју личну библиотеку и читаоницу. Иако у приватном власништву, према Правилма, књиге су могли позајмљивати и други, првенствено његови сродници.

Правила су предвиђала и још неке, додатне, услове: корисници нису смели бити "одани пићу и нераду", да нису осуђивани, да се "васпитavaju у демократским идејама" и нису смели веровати у "враче и гатање". Библиотека је издавала књиге на реверс и морало се водити рачуна о уредном враћању књига.

Уз Правила је и списак од 270 књига, који је допуњаван до 351. Међу њима су дела: Светозара Марковића, Пелагића, Змаја, Кауцког, Ђуре Јакшића, Домановића, Његоша, Гогоља, Стерије Поповића... Од часописа: "Дело", "Ново време", "Балканска вила"... али и литература о пољопривреди и задругарству.

Овај умни човек, председник општине горацке, члан Народне радикалне странке и учесник Горачићке буне 1893, члан Окружног одбора и председник Среског одбора и Среске скупштине среза драгачевског, учесник балканских и Првог светског рата и заслужни прегалац задружног покрета, налазио је времена да ради и на народном просвећивању.

Листајући "Српске новине", број 172, од 2. августа 1907, запажа се занимљив текст - захвалница:

"Горачићкој народној књијници са читаоницом поклонио је г. Раде П. Плазичић, економ из Губереваца и председник општине горачићке, 17 свезака књига "Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа, врховног војда ослободиоца и владара Србије" од К.Н.Ненадовића.

На овом поклону одбор изјављује и овим путем г. Плазичићу најтоплију захвалност са узвиком: хиљадили се добротвори народног просвећивања.

Ш Бр. 73. Из канцеларије горачићког одбора за народно просвећивање, 15. јула 1907. године, у Горачићу."

Дакле, у Горачићима је, још пре оснивања библиотеке Рада П. Плазичића, постојала Народна књијница са читаоницом. Није познато кад је основана и до када је радила, али је сигурно да је великог удела у њеном раду имао Раде П. Плазичић из Губереваца.

З.М.

БИБЛИОГРАФИЈЕ

“ИЗВОРНИК” О ДРАГАЧЕВУ

Међуопштински историјски архив у Чачку објављује сваке године своје гласило - "Изворник". Научним радницима, истраживачима и обичним знајтељцима тако постаје доступна архивска грађа, која одговарајућим обавештајним средствима снабдевају приређивачи.

До сада је штампано 11 свезака. У њима су и прилози о Драгачеву. Доносимо имена приређивача и називе публикованих збирки грађе. У загради су бројеви "Изворника" и почетна страница сваког рада.

ВУКОСАВЉЕВИЋ, МИЛАДИН

- Поседни хајдучи у Драгачеву, рукопис Уроша Оцокољића (2/95).

ВУКОСАВЉЕВИЋ, ТЕОДОСИЈЕ

- Ратни дневник Миодрага Р. Вујовића (10/87).

ЈОВАНЧЕВИЋ, РАДОСЛАВ РАДЕ

- Писма Сретена Протића (8/127).
- Ратне белешке Драгутина Протића из Првог светског рата и документа о одликовању (9/82).

ДИДЈАРИЋ, СИНЈША

- Два писма о неосбитном спору у Гучи (11/170)

МАРИНКОВИЋ, ЗОРАН

- Записници о раду Управног одбора Среске земљорадничке набављачке задруге у Гучи току 1945. године (5/195).
- Правила ногометног спортског клуба "Драгачев" у Гучи (6/195).
- Попис житеља и њихове имовине на подручју општине горацке 1863. године (8/88).
- Лист "Чачански покрет" о Драгачеву (11/132).

МАРИНКОВИЋ, РАДОВАН М.

- Правила библиотеке Рада П. Плазичића (2/91).
- Животопис (биографија) Милојка Ђуриковића (3/119).
- Документа о Горачићкој буну у архиви Рада П. Плазичића (4/77).
- Документа о Драгачевцима - учесницима у шпанском грађанском рату (4/169).
- Записници о раду Школског одбора школе у Грабу у 1911. и 1912. години (5/99).
- Организација санитарске службе и снабдевање бораца Драгачевског партизанског батаљона 1941. године, рукопис Милојка Пајића (7/125).
- Документа о дивизијском генералу Светозару Цвијовићу у чачанском архиву (8/147).
- Неводњени животопис Јанка Ерћића (9/43).
- Како су Јањани из Горачића земљу делили (11/58).
- Ратни белешки и писма са Солунског фронта мајора Милана Миловановића, са Р. Неводњеним (11/89).

МАТИЈЕВИЋ, ЗОРИЦА

- Листа основних школа у Нетршорима и Дуљовићима (6/189).

МАЦАРЕВИЋ, РАДОШ Ј.

- Записници са седнице Среске скупштине и Среског НОО среза драгачевског 1945. године (1/99)

НЕДОВИЋ, РАДИСАВ

- Записници о раду Школског одбора Основне школе у Марковићу од 1893. до 1898. године (7/95).
- Листине Народне основне школе у Марковићу (9/101).
- Ратни белешки и писма са Солунског фронта мајора Милана Миловановића са Р. М. Мариновићем (11/89).

ПАВЛОВИЋ, ДРАГОЉУБ М.

- Тевтер чибук из 1882. године - Драгачеву (2/59).
- Драгачеву у тевтер чибучком за 1824. годину (7/13).

СТОЈИЋ, НИКА-НИКОЛА

- Ратне белешке (1916-1918) Млађана Ђ. Протића (3/51)

И у неким другим публикованим збиркама грађе не мимоиђамо се Драгачеву и Драгачевцима. У ову библиографију ми смо, иначе, унели само оне које о Драгачеву и Драгачевцима искључиво говоре.

З.М.

У ПОМЕН ВЕЛИКОМ ПРИЈАТЕЉУ СРПСКОГ НАРОДА, ЗАЉУБЉЕНИКУ У ДРАГАЧЕВО-НИКИТИ ИЛИЧУ ТОЛСТОЈУ, АКАДЕМИКУ И НАЧНИКУ СВЕТСКОГ ГЛАСА

ВОЛЕО ЈЕ ДРАГАЧЕВО

Не шако давно, уочи Видовдана, у Москви је преминуо Никита Илич Толстој, научник шведског гласа, професор Руској универзитету и редован члан Руске академије наука. Велики човекољубац, идејни шиворац пројеката о реконструкцији и обједињавању словенске духовне културе, човек који је био духовна веза између своје прве ошадбине - Србије (рођен је у Вршцу у емигрантској руској породици, 1923. године) и Русије. Добио је изузетну Вукову награду, али најкаласиј није му урочена.

Сахрањен је у Јасној Пољани, где леже и посмртни остаци Никитиног прадеде, великог књижевника Лава Николајевича Толстоја.

Нећу писати о Н.И.Толстоју као професору Универзитета, научном раднику, седмоструком академику, почасном доктору Лублинског универзитета у Пољској, нити о руководиоцу бројних научних пројеката у РАН, јер то многи о њему знају.

Писаћу о својој срећи, бојкој привилегији, што сам имала прилику да упознам таквог човека, да с њим научно сарађујем, а још више о срећи мојих Драгачеваца што је он. Никита, упознао њихову духовност и уздицао је до небеских висина.

Први сусрет 1993. године. На први поглед висок горостас, узобилим Толстојевском дугом бравом, а онда одмах осетити човекољубиви, сунтилиду душу, са најфинијим аристократским манирима. Са изузетном скромношћу покушава да прикрије изузетну ширину духа и велику образованост.

Задњи наш сусрет, у Москви од 24. до 28. октобра 1995. године. У то време имала сам саопштење на Научном већу Института за славистику и балканологију са темом: Народна култура Драгачева. Грађа је прикупљена на основу универзалних уштиника, помоћу којих се прикупља и народна култура код других словенских народа. Целокупна грађа се прикупља за огроман научни пројекат - вишестопни Етнолингвистички атлас словенских старина. Идејни творач и реализатор овог пројекта је Институт за славистику и балканологију на челу са Н.И.Толстојем.

Била сам запослена, општинска отемена духовности људи из Драгачева. О Драгачеву Н.И.Толстој је сазнао највише из прилога које је писао наш Радован М. Маринковић у Зборнику радова Народног музеја у Чаčku.

Он каже да су у Драгачеву сачувани обичаји чији корени додежу до индоевропске заједнице, а код осталих словенских, па и германских народа се изгубили.

Земљаните, у време ембарга, кад нас "велике силе" не признају као народ, Н.И.Толстој говори о етнoниму Србин као најстаријем етнoниму, о великој духовној култури нашег народа, о традицији, о нашим коренима. Апелује да очувамо обичаје, обреде, веровања, митологију, све оно што чини традицију једног народа.

Говори и о великој научној традицији Срба, помињући Цвијичеву школу.

Нисам била свесна чиме ме надахнуо, општинско, научно, али, чим сам се вратила, почеле су да се ређају идеје: Ретник народне културе чачанског краја, Збирка народних варовинаца (Ваља се, не ваља се и друго).

Обећала сам да ћу опет доћи са новом грађом из ширег ареала, и на том програму сам почела да радим прикупљајући народну културу чачанског краја.

Никита Илич Толстој, Гроздана Комадинић и Свейлана Толстој

Остао је Институт, сјајни научни радници Института за славистику и балканологију, велики научник Никитина супруга др Светлана Толстој, али одлазак у Москву биће много бољи и туђан.

Али, још дуго ће лебдити дух нашег драгог Никите, који ће нас Словене храбрити, напajати љубављу и енергијом, а чини ми се највише љубави је имао за своје Србе, а посебно за нас Драгачевце.

Још једном истичем да смо срећни што смо га имали, познавали и што је он за нас знао и волео нас.

Јер, љубав је једино осећање у коме човек остане вечито да живи.

Гроздана КОМАДИНИЋ

ИЗМЕЂУ ЛЕГЕНДЕ И ИСТИНЕ

ВЕЉОВ ГРОБ

Многи знатижељници покушавају да открију настањак назива појединих места која нас окружују. Највећи број тих назива потиче из давне прошлости и не зна се њихов настањак. Постоје, само, поруке, које се као предања преносе са колена на колени. И овде, питање: да ли је та порука из прошлости веродостојна, или је, можда, измишљена прича некоег од наших предака?

Многи такво питање постављају када се помене гроб у Ргарском гробљу.

Предања кажу да је Вељов гроб добио име по неко Велу кога разбојници ту убише, можда због новца, па је ту, на лицу места убиства сахрањен. Предања кажу да је Вело припадао некој досељеничкој породици, да је у време досељавања имао доста новца и да су га разбојници због тог новца убили. Други су тврдили да је Вело био један од сродника старе породице Јелићевић или можда Ђоковић, које су тада постојале у Угарима и да је био у сродничким односима са Јованевићима из Марковице.

Најновија сазнања потврђују да Вељов гроб носи име по ртарско жителу Велисаву Јелићевићу. Излетач Начелничтва окружаја чачанског, упућен Полицијелству унутрањних дела Србије 15. маја 1845. године, а који проистиче из извештаја Начелника среза Драгачевског од 1. маја 1845. гласи:

"...Велисав Јелићевић из Ргара бивши на слани код кмета марковићког Теодора на Бурђевићан проишл, побр кљани и као поседници пијаница, пијан будући на једном малом поточињу, који од једне суданине дубок био, падне стрмогламичке и само што је носом и устима у воду падају пасе од великог пијаниста немогући преринути, по сведочењу кметова који су га нашла удавио се је..."

Према овом извештају утврђено је да је Велисав - Вело живот завршио сам дањављем у води. Дилеме више нема; сахрањен је ту, на брду изнад потока, јер су тадашњи обичаји налагали да се страдалници сахрањује на месту где је живот окончао. Народ је, сигурно, из милонте Велисава знао Вељом, отуда и место где је сахрањен назване Вељов Гроб.

Радисав НЕДОВИЋ

НЕПОЗНАТИ СТВАРАОЦИ

КЛЕСАР ЉУБО ЂЕКИЋ

Љубо Ђекић из горњих Ртвију спада у значајније драгачевске клесаре. Живео је и радио крајем прошлог и почетком овог века. Рођен је 1877. а умро 1940. године. Радо је остао без родитеља: оца Јована и мајке Станије. Као најстарије дете, иако веома млад, преузео је све бриге око породице. Понас планинска земља није му могла обезбедити ни неопходне приходе за живот ниокоснох укућана. Зато је решио да нађе још неки посао и тако породици обезбеди додатне приходе. Није у томе имао великог избора.

Село му је од раније било познато по камењарењу. Једни су од камена пекли прворазредни креч, други га тесали, испливали, ликовали и продавали као крајнуштине и надгробне споменике. Од креча танка зарада. Од спомењарења, ако се успе, леши приходи. И Љубо Ђекић крену путем ових других. А међу њима најзначајније место заузимао је његов земљак, родоначеник драгачевских клесара, велики мајстор Радосав Чикирица, који занатлијски вештину обраде камена уздигао до нивоа праве уметности. Половином прошлог века за њега је знала готово цела Србија. Под његовом руком и глетом настала су у пеншчару и мермеру по многим гробљима и манастирима таква дела којима се и данас диве подједнако и ланци и стручњаци. Иза њега многи Рћани су се бавили овим послом, са више или мање успеха. Тако се и Ђекић овим послом учио у свом селу, у комшилуку. Убрзо је преразвинуо све своје мајсторе. Није се задовољавао оним што су они стварали. Хтео је да достигне лепоту коју су имали радови Радосава Чикирица или Глиша Дмитрића, камениореса из суседног села Котраже.

Посао му је пошао за руко. Муштерија је било све више. Прве споменике радио је уметним и погинулим ратницима из своје бројне фамилије. Затим по гробљима свог и суседних села. А онда читавом горњем Драгачеву и другим срезовима. Тако је својим уметничким рукотвором продужио сећање на многе изгинуле и умрле Драгачевце. Уradio је на стотине крајнушта и гробљаха. Када се мало заимао, купно је мајдан првокласног камена пешчара у суседном селу Живци. Ту је сам или са помоћницима, мајсторима или почетницима, годинама клесао ситни пеншчар и од њега правило камене биљеге. И данас се прича како је посао радио мапштовито и квалитетно - поштунујни рокове. Све је за њега било важно: ликови као и украси, симболи као и свако слово. Радио је и на вересју. Ко није имао новца, могао је платити у житу или стоци: бољи споменик - боља крава или четири-пет оваца. Све што је испливало или испливао узривао је дубоко у камен. Тако се његови радови, као и радови старих великих мајстора, лако запањују и брзо препознају на сваком гробљу горњег Драгачева. Нешто особено имају његови ликови, симболи, вишете и розете као и слова. Први је од клесара почео да прави и камене оквире око гробова.

Временом је тако поправио имовно стање да је спадао у имуније људе у селу. Био је цењен као поштен и радан. Више пута је биран и за сеоског кмета. Тај посао је обављао часно и на корист селу. Било да је ишао својим или државним послом, увек је јахао малог брдског коња. По томе се издалека препознавао. Поред свега тога у селу је сматран и за чудака. Кажу да је знао да врач и баје. Од некога је научио и немуштит језик: лако је призивао змије и слао их где је хтео.

Иза Љуба Ђекића остало је низ значајних споменика - нарочито оних које је клесао ратницима из Првог светског рата. На многима се и стиховима оглашава. У споменик Илије Станића из Гуче (1894.) поред осталог, укласао је и стихове:

"Земни живот је само сан
-сто је лета као један дан."

*Ево овде овај камен сјајни
пек прочића ко ратника воли
нека види где му шело осјаи
нека рече - душа му је просјаи...*

*Сјоменик Вукашина Рагичевића
Горња Краварица*

Са пуно пажње и поштовања урадио је и споменик својој мајци. У потпису је истакао: "Писа м а ј д и Љубо Ђекић."

Имао је обичај да списује и споменике који су радиле његове колеге и бивши ученици међу којима су били и Ристо и Адам Миловановић.

Ника Никола СТОЈИЋ

У камен уписано

СПОМЕНИЦИ КАМЕНИОРЕСЦИМА

*Овде ћоказује име ратника
ДОБРОСАВА Јаћимовића камениореса из Пухова
јојиви часно и поштинено 49 љ. Учесћивоа у рајуу 1912 го
1915 Г. разболи се и умро у болници у Крајујевиу 15 VII 1915 Г.
и шјамо је сахраћен.*

Сјомен јојиже син Драгослав и сна Милица.

Пухово

*Еј! јућиниче сјајни овде!
дужност зове,
ше прочићиај рече ове,
име моје достиа је поштиаи,
дичи Србин*

МИЛАН МИЛИЉЕВИЋ
камениореса и оборник овоџ, с. Лиса. А бивши, војник 4
чеће И баја(љона) 10 јука И позива које Учесћивоа у
рајуу, шурском, Буварском 1912 -1913.љ. и Аустријском, у
1915.љ. зароблен је у 32.год(иши) своје сјаирности, умро у
Хамеле, 10 јануара 1916.љод. ирешитше Бој да му душу простиш.
Овај шјужни сјомен јојигоше му сјаира мајка Рисића,
сујруђа Млиојка и синаови Десимир.

Лиса

*У овом гробу жалосномо двору
лежи шело неуморног ратника
Рај Бој(и)*

ЖИВОИНА Д. ТОДОРОВИЋА из Пухова бив(иши)
камениореса надгробних споменика. Пожио 50 Гог. Радећи у
свом раду јојибе 19 јуна 1937.љод. заиај мајдан Буквоаи.
Осјаио уушешину сујруђу и 6 - малолетну децу да га заувек
ојлакују.

Бој да му душу простиш.

*Сјомен јојигоше му сујруђа Перка и синаови Бладоје и
Драјића и Милић*

Пухово

БОГОСАВ Р. НИКОЛИЋ
словоресац надгробних споменика као рајшборца од 1912
до 1918 љ. а по рајуу оборник и кмет овоџ села Лисица као и
члан лисичко-крстићачке заруђе земљорадничке...
(Роћен 1878, умро 1944. године)

Лисиче

*Овде јојичва шело јојојноџ
ЈАЉИМОВИЋА камениореса надгробних сјоменика из
Пухова јојиви 70 година а умро 3 X 1962 године.*

Бој да му душу простиш.

*Сјоменик му јојигоше Милеико, Радисав и Драјућини
снаје и унуцу*

Пухово

КАМЕНЕ КЊИГЕ ПРЕДАКА

ПАЛИ ЗА СРБИЈУ У
ЈАВОРСКОМ РАТУ

Овај знак Показује тјело починих + МИЉКА Ђумуровића из Гуче бившег војника Прве Класе II-те чете Драгачевског батаљона којег у 24. год. живог спог јуначки борећи против Турака за славу и слободу Срба погинуо у борби на Погледима под Јавором 23-г јула 1876. г.

Бог даму душу прости

Овај спомен подигошему браћа милош раденко и јеврем
Гуча - код цркве

Овај знак показује краброг Србина ЈАНКА ДАВИДОВИЋА из Горачића ковача и војника II класе Народне војске којег поживи 40 г. а погibe на Погледу 27-г августа у 1876. го.

Бог да му душу прости

Овај билег споменуше му Аксентије и Миливоје синови
Горачићи - Јаковљевићи

Овај билег показује к истоку, краброг војни. МИЛОЈА Васић Главниог домаћина села Доње Крварнице, којег поживи 35 Г. а јуначки погинуо на мегдану код Јавора борећи се са Турцима 26. август у 1876. Г.

Писа и реза Филип Павловић из табановића

Доња Крварница - Милекићи

Овај споменик показује име краброг бојника I-ве чете Драгачевског батаљона САВКА МИЛОВАНКОВИЋА из Тијања којег погibe на Сувом рту 17. јула 1876 год. борећи се с Турцима за веру и отачество српско; Бог да га прости

Споменик подиже синовац његов Мића Милованковић из Тијања

Писа Ђорђе В. Митровић

Крај пута Тијање - Зеоске

Овде почива раб божи МИЛАН Зимова бивши председник суда општине горачке и двадесетник народне војске I класе кога Турци ранише 20 јуна 1876 г. на Војцима и умре од рана својиг...

Горачићи - Зимовићи

О војници и путници погледајте с пута роде и читајте подпис овде што ћеш стати и читати не пожали труда твога но спомените брата свога и решите Бог да прости брат МИЛАНА РУЖИЧИЋА житеља горачког а војника II класе народне војске трнавског батаљона којег 40 г. а 18-г августа у 1876.г. погibe на Пазару бранећи себе и славу од турске...

Горачићи-Ружичића гробље

Овај подпис показује краброг војника II класе народне војске ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЋА од 20 г. кога погibeо 27-г јуна у 1876 го. код Новог Пазара са Турцима борећи се, а споменута г. Димитрије брат его нежалени трошка...

Горачићи-Сјешчића гробље

"Ми нећемо ово место паукујући никако! Ми ћемо га бранити до последње! Ми морамо као Срби, као синови ове земље, да сјајно овог часа испуњимо нашу дужност, па нека наши унуци виде да смо се овако јуначки борили као наши ћегови..."

Мајор Михаило Илић, 23. август, 1876, Јавор

Овај знак показује: краброг : Србина + ВЛАДИМИРА Стевановића војника : II класе: које на Пазару : 24-ог јуна : у 1876г. бранећи се:од: Турака погинуо: Бог даму душу прости + Овај: билег: удариму: ружица: супруга : радомир: едни син его у 1880.г.

Горачићи-Черговштице

Знак овај показује краброг војника I класе Баталиона Д(рагачевског) Борисава сина Милована Недељковића који се јуначки борио са Турцима за отечество одупирући се сили Турској погibe 26 јула 1876 г. код Пазара у 24 г. живота свог...

Вирово

Овај билег показује тјело покојног КОСТЕ КОСТАТИНОВИЋА из Рогаче бивши војник II класе Трнавског батаљона којег у 36 години свога живота јуначки борећи се против Турске за славу и слободу Срба у борби на Соколовци ... погинуо ... јулија 1876 год...

Рогача

Овог спомен А Л Е К С И Мрдаковићу из Рогаче I класе десетару драгачевског батаљона које крабро борећи се против Турака за славу и слободу српског народа 22. августа 1876. Г. на Чермерици погинуо у 31. години свога живота.

Бог даму душу прости

Овај му споменик подиже старац Вељко Јелуша и наследица Наталија

Граб - крај школе

Овај споменик показује Т А Н А С И Ј А Плазину из Губеревана. Бившег војника народне војске код Поживи 21. Г. А погibe на Ступској чесми 20 Јулија 1876. год.

Бог да му душу прости

Овај споменик подигоше му браћа Здравко и Светозар

Губеревци - крај пута

Прићи ближе мило Србски роде, а куда иташ, постоји мало оде, да разумеш: спомен, овај који показује војника I-вог Баталиона 4-те чете НЕНАДА сина Илије Плазине из Губеревана које за владе књаза Милана Обреновића V-ог 12 августа 1876 г. у рату погинуо.

И бог да му душу прости

Овај спомен подигоше му братучед Димитрије и сурруга Станика

Губеревци - крај пута

Напред код овог споменика постоји тело господина РАНКА ИЛИЋА из села Граба. Поживио 30 г. на Брињци у рату с Турцима рани се 6. августа 1876 год. и од рана 9. марта 1877 год. умро. Његова светлост Књаз српски Милан Обреновић III за храброст јуначку даривао је Ранка 30-тог децембра 1876 г. Сребрном колајном Н. 17456

Споменик подиже отац Милан Илић

Граб - Илићи

Забележили:
Ника-Никола СТОЈИЋ
Радован М. МАРИНКОВИЋ

"ДРАГАЧЕВСКИ ТРУБАЧ", лист штампан поводом 36. Драгачевског сабора трубача у Гучи. Издавач: Дом културе у Гучи. Редакција: Јовиша М. Славокић (главни и одговорни уредник), Ника-Никола Стојић, Радован М. Маринковић, Предраг Раовић и Божидар Перовић. Штампана: ГРАФОКАРТОН, Чачак, улица 49, бр. 34